

Fakultet poslovne ekonomije
The Excellence School of Management

**KONTROLA I REVIZIJA
U BANKARSKOM POSLOVANJU**

DIPLOMSKI RAD

Student:

Đulsa Muratović

Mentor:

Docent dr Bogdana Vujnović-Gligorić

S A D R Ž A J

UVOD.....	3
Pojam kontrole (nadzora).....	5
Potreba nadzora I kontrole.....	6

I DIO

KONTROLA U BANKARSKOM POSLOVANJU

1.1. Organizacija I uredjenje bankarske institucije.....	7
1.2. Upravljanje bankom / Organi banke.....	8
1.3. Pojam I predmet kontrole.....	8
1.4. Politike, postupci I organizacija.....	10
1.5. Kontrola kao oblik nadzora	11
1.6. Razine I vrste kontrolnih postupaka.....	12
1.7. Komponente internih kontrola.....	14
1.8. Procedure za sticanje razumijevanja intemih kontrola.....	14
1.9. Dokumentovanje saznanja o sistemu internih kontrola.....	20
2.0. Nedostatak inteme kontrole.....	21
II KONTROLING	23

II DIO

REVZIJA U BANKARSKOM POSLOVANJU

2.1. Definicija revizije.....	27
2.2. Odnos eksteme i inteme revizije.....	28

2.3. Pojam, ciljevi i značenje interne revizije	30
2.4. Nosioci procesa revizije.....	32
2.5. Uloga interne revizije u procesu poslovnog odlučivanja.....	34
2.6. Preventivna uloga interne revizije.....	36
2.7. Temejni cilj interne revizije u savremenim uvjetima.....	37
2.8. Kontrolni rizik i procjena kontrolnog rizika.....	39
2.9. Postupak provedbe interne revizije.....	42
2.9.1. Planiranje interne revizije.....	43
2.9.2. Ispitivanje i ocjena poslovanja (prikupljanje i kompletiranje dokaza).....	44
2.9.3. Izvješćivanje o rezultatima ispitivanja.....	45
2.9.4. Praćenje ostvarenih rezultata.....	45
2.9.5. Završna faza revizije.....	46
2.9.6. Vrste izvještaja u kojima se izražava mišljenje revizora.....	47

III DIO

ODNOS KONTROLE I REVIZIJE

3.1. Razgraničenje pojma internih kontrola i internih revizija.....	49
3.2. Interna revizija kao nadzor nad funkcioniranjem internih kontrola.....	50
3.3. Oslanjanje na internu kontrolu u procesu revizije.....	51
3.4. Odnos interne revizije prema sistemu internih kontrola u banci.....	52
ZAKLJUČAK.....	54
LITERATURA	56

UVOD

Zakon o računovodstvu i reviziji (sl. Novine Federacije BiH br. 32/05) predstavlja osnovni propis kojim se uređuju principi računovodstva i sadržaj finansijskih izvještaja za banke, predviđa obavezu primjene izmjenjenih i dopunjenih, odnosno novih standarda koje donosi IASB. Novi Zakon o računovodstvu i reviziji, između ostalog propisuje da su sva pravna lica dužna da vode svoje poslovne knjige u skladu sa ovim zakonom i Standardima, u kojima trebaju biti evidentirane sve poslovne promjene, događaji i transakcije u toku poslovne godine. Stoga podaci o stanjima i promjenama koji su iskazani u poslovnim knjigama (sredstva, izvori sredstava, prihodi, rashodi, finansijski rezultat i njegova raspodjela i dr.) predstavljaju ne samo osnovni preduslov za popunjavanje samih obrazaca nego i za finansijsko izvještavanje uopšte.

Sve nastale promjene evidentiraju se u poslovnim knjigama na osnovu urednih i vjerodostojnih knjigovodstvenih isprava i dokumenata, koji su i dokazi o nastanku, karakteru i vjerodostojnosti tih transakcija i poslovnih događaja. Primjenom propisanog kontnog plana podaci o poslovnim događajima i transakcijama se u poslovnim knjigama evidentiraju kao promjene vrijednosti i stanja pojedinih kategorija imovine, obaveza i kapitala pravnog lica, te kao njegovi prihodi, rashodi, finansijski rezultat i njegova raspodjela. Član 13. Zakona o računovodstvu i reviziji u Federaciji BiH uređuje obim primjene Međunarodnih standarda prilikom vođenja računovodstva, finansijskog izvještavanja i revizije finansijskih izvještaja.

Do 01.01.2007. godine, banke su imale "specifično bankarski" MRS 30 - Objavljivanje u finansijskim izvještajima banaka i drugih finansijskih institucija, koji je indirektno sadržan u Odlukama Agencije za banкарство FBiH, i koji će zadržati odredbe proistekle iz ovog standarda. Uprava banke može finansijske izvještaje sačinjavati na način koji na najbolji način odgovara potrebama efikasnog upravljanja, odnosno odlučivanja, međutim za objavljivanje i za potrebe šire javnosti i korisnika, obavezna je primjena finansijskih izvještaja u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima.

Funkcionalno gledajući, cjelokupni sistem internog nadzora može se provoditi pomoću internih kontrola koje su ugrađene u poslovne procese, te kroz nadziranje njihova funkcionisanja što se osigurava dodatnom, višom razinom nadzora-internom revizijom i kontrolingom.

Pojam kontrole (nadzora)

Mogući su različiti oblici nadzora ovisno o kriterijima razlikovanja. Primjerice prema tijelima nadzora, razlikujemo *eksterni i interni nadzor*, prema vremenu razlikujemo: *stalni* (pemanentni), *periodički*, *povremeni*, *prethodni*, *tekući i naknadni nadzor*, a prema intenzitetu nadzora, razlikujemo, *formalni i materijalni nadzor*.

Interni nadzor obavlja se unutar granica nekog poslovnog sustava ili organizacije radi praćenja ostvarivanja unaprijed postavljenih ciljeva i predlaganja kolektivnih akcija u slučaju odstupanja od tih ciljeva.

Tri su temeljna oblika internog nadzora:

- interna kontrola,
- interna revizija i
- kontroling.

Polaznu osnovu u koncipiranju cjelovitog sustava internog nadzora čini interna kontrola. Naime, funkcionalno gledajući, cjelokupni sustav internog nadzora može se provoditi pomoću internih kontrola koje su ugrađene u poslovne procese, te kroz nadziranje njihova funkcioniranja što se osigurava dodatnom, višom razinom nadzora-internom revizijom i kontrolingom.¹ Doc. Dr sc. Boris Tušek, Ekonomski fakultet Zagreb

Potreba nadzora i kontrole

U skladu sa računovodstvenim propisima i standardima, finansijske izvjestaje za banke čine:

- bilans stanja
- bilans uspjeha,
- izvjestaj o gotovinskim tokovima,
- izvjestaj o promjenama na kapitalu,

¹ Doc. Dr sc. Boris Tušek, Ekonomski fakultet, Zagreb

- računovodstvene politike i zabiljeske uz finansijske izvjestaje. Prilikom izbora računovodstvenih politika i njihove primjene, te prilikom izrade finansijskih izvjestaja moraju se postovati slijedeći principi:

- Neograničenost vremena poslovanja,
- Dosljednost,
- Utvrđivanje prihoda i rashoda prema datumu nastanka događaja,
- Razumljivosti finansijskih izvjestaja,
- Značajnosti,
- Opreznosti,
- Kompleksnosti,
- Uporedivosti.

Osnovni finansijski izvjestaji moraju pružiti pouzdan, fer, istinit i nepristrasan pregled aktive, obaveza, kapitala, prihoda i rashoda, promjene u gotovinskim tokovima i promjene na kapitalu, te opisati politike korištene pri evidentiranju pojedinih bilansnih pozicija. Knjigovodstvene evidencije i finansijski izvjestaji banke moraju uključiti i finansijsko stanje bančnih supsidijara, bilo pojedinačno, bilo na konsolidovanoj osnovi.

Direktor i Uprava banke odgovorni su za sačinjavanje finansijskih izvjestaja, te za njihovo objavljivanje, dok je neovisni vanjski revizor odgovoran za oblikovanje nezavisnog revizorskog mišljenja.

Računovodstvene politike banaka trebaju biti donesene u skladu sa odredbama MRS/MSFI, da obuhvataju načela, osnove, konvencije, pravila i postupke koje je Uprava usvojila.

Kada je riječ o bankarskom sistemu uopšte, temeljno je kako prepoznati i preduhitriti poremećaje na finansijskom tržištu i sačuvati bankarski sektor od pritiska insolventnih povjerilaca. Bankarske krize mogu biti izazvane raznim poremećajima na finansijskom tržištu, što je odlika razvijanih tržišnih ekonomija. Međutim, i u uslovima stabilnog kursa i niske inflacije, može doći do bankarskih kriza koje su u najvećoj mjeri produkt mikroekonomskih faktora unutar samih banaka. Analize istraživanja uzroka problema nacionalnih banaka u svijetu pokazuju da se većina nedostataka u bankarskom sektoru povezuje sa lošim upravljanjem i neadekvatnim eksternim i internim nadzorom.² Kerim Agić, Hasan Mahmutović, Interna revizija, interna kontrola unutar bankarskog sistema

² Kerim Agić, Hasan Mahmutović, Interna revizija, interna kontrola unutar bankarskog sistema

Stoga je potrebno sve veću pažnju posvetiti izgradnji dobrog sistema internih kontrola, kao preventivnog nadzora, s ciljem otklanjanja, svih potencijalnih gresaka i nepravilnosti. Za uspješnost funkcije veoma je vazno dobro osposobljeno i stručno osoblje i spremnost menadžmenta da prepozna i preuzme upravljanje nad ovom vrstom kontrolne funkcije.

Glavne i najjače bankarske grupacije u našem regionu su Hypo Alpe Adria Bank, Raiffeisen Bank, Unicredit Group, Intesa Sanpaolo i dr. Svaka od navedene grupacije prepoznatljiva je po određenoj boji, logu i znaku.

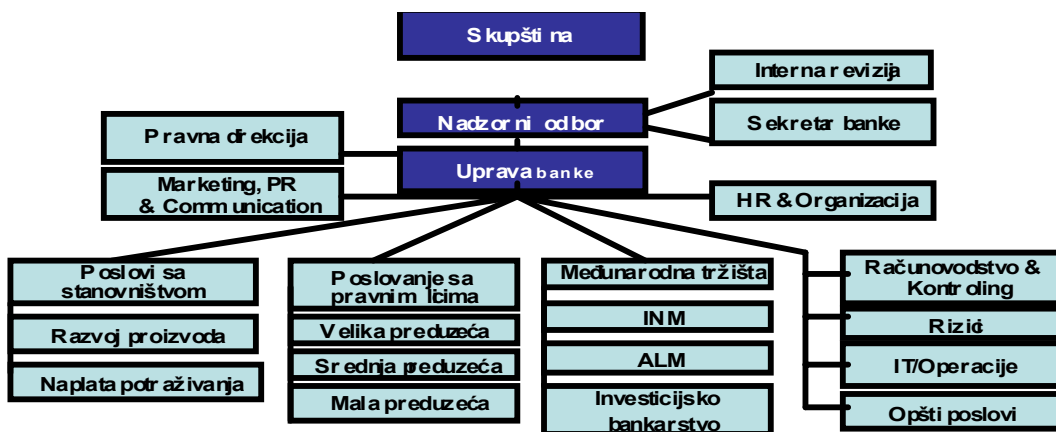
Zemlje centralne i istočne Evrope, kako je naglašeno u izvještaju koji priprema međunarodna mreža ekonomista Intesa Sanpaolo, imaju mlade i izuzetno dinamične ekonomije koje su bilježile visoke stope rasta u periodu od 2002 do 2006 godine, u prosjeku oko 4-5%, a prema podacima Eurostata, što je znatno više od prosjeka eurozone. Prema najpouzdanijim procjenama očekuje se nastavak ovog trenda, štaviše, bankarski sistem u ovom regionu,

doživio je ubrzani razvoj zbog poticanja pretvaranja štednje u pozajmice, kojima se finansiraju investicije i inovacije, što je značajno doprinijelo ekonomskom rastu.³ (3) Made in Bank mart,2008

³ *Made in Bank,mart,2008.*

KONTROLA U BANKARSKOM POSLOVANJU

1.1. Organizacija I uredjenje bankarske institucije

slika1. Primjer organizacije komercijalne banke

Nadzorni odbor I Generalni direktor banke su odgovorni za uspostavljanje, sprovođenje I razvoj kvalitetnog sistema interne kontrole, njihovu implementaciju u operativnom I svakodnevnom poslovanju banke , te njihovo *pravilno pozicioniranje* u organizacionoj šemi banke. Sistem adekvatnih internih kontrola može pomoći da se ostvare nastojanja I ciljevi banke, da će banka osigurati dugoročno postavljene ciljeve rentabilnosti, da će imati pouzdane finansijske izvještaje I izvještaje za vođenje upravljačke funkcije, kao važna komponenta rukovodstva banke I temelj za njeno sigurno i dobro poslovanje.

1.2. Upravljanje bankom / Organi banke

Skupština banke je najviši organ upravljanja.

Skupština odlučuje o (1) poslovnoj politici i strategiji banke, (2) osnivačkom aktu i statutu, (3) godišnjem računu, dobiti i pokriću gubitka, (4) dokapitalizaciji i investicijama, (5) bira predsjednika i članove NO, (6) statusnim promjenama i prestanku rada banke, (7) sticanju stečajne, odnosno likvidacione mase i likvidaciji, (8) spoljnom revizoru i (9) drugim pitanjima predviđenim zakonom i statutom.

Nadzorni odbor je odgovoran za zakonitost poslovanja i uskladenost sa aktima i drugim procedurama koje utvrde organi banke.

Nadzorni odbor: (1) saziva sjednice skupštine, (2) priprema prijedloge odluka za skupštinu i brine o njihovom sprovođenju, (3) donosi odluke o sprovođenju poslovne politike između dvije sjednice skupštine, (4) utvrđuje opšte uslove poslovanja, (5) bira i razrješava direktora i članove uprave banke, (6) bira i razrješava dužnosti članove odbora za reviziju, kreditnog odbora i odbora za upravljanje aktivom i pasivom i (7) obavlja druge poslove predviđene zakonom i statutom.

Uprava banke organizuje poslovanje banke i vrši dnevni nadzor nad aktivnostima zaposlenih u banci.

Uprava banke: (1) izvršava odluke skupštine i NO, (2) obezbjeđuje zakonitost rada, (3) odlučuje o plasmanima i zaduživanju u okvirima datim od NO, (4) odlučuje o povećanju izloženosti prema povezanim licima, (5) primjenjuje poslovnu strategiju, (6) identifikuje, mjeri i upravlja rizicima, (7) utvrđuje organizacionu strukturu prema strategiji, (8) odlučuje o svim drugim pitanjima koja nisu u nadležnosti skupštine i NO

1.3. Pojam i predmet kontrole

Bazelski komitet za nadzor rada banaka, je 1998. godine izdao dokument pod nazivom "Okvir za evaluaciju sistema internih kontrola u bankarskim organizacijama" (Framework for the evaluation of internal control systems in banking organisations), u cilju povećanja sigurnosti rada u bankama.

COSO (Comitee of sponsoring Organisations of the Treadway Commission) definiše kontrole kao politike, procedure, prakse i organizacione strukture dizajnirane za pružanje razumnog osiguranja da će ciljevi poslovanja biti ostvareni, a neželjeni događaji spriječeni ili detektovani i korigovani. (2)

Međunarodni standardi revizije definišu inteme kontrole kao "politike i postupke (inteme kontrole) koje je rukovodstvo pravnog lica prihvatilo radi pomoći postizanju svojih ciljeva u smislu obezbjeđenja da se, u mjeri u kojoj je to moguće, uredno i efikasno odvija poslovanje pravnog lica, što uključuje podržavanje politike rukovodstva, očuvanje integriteta sredstava, sprečavanje i otkrivanje kriminalnih radnji i grešaka, tačnost i

potpunost računovodstvenih evidencija i blagovremeno sastavljanje pouzdanih finansijskih informacija"

Interne kontrole imaju ograničenu moć sprečavanja grešaka i kriminalnih radnji, jer one nikada nisu u potpunosti efektivne i efikasne, bez obzira na pažnju sa kojom se vrši njihova implementacija. U reviziji se taj koncept zove *inherentna ograničenja internih kontrola*. Zbog ovih ograničenja, interne kontrole ne mogu obezbjediti rukovodstvu uvjerljiv dokaz da su postavljeni ciljevi i postignuti. Ova ograničenja uglavnom obuhvataju:

- uobičajen zahtjev rukovodstva da troškovi određene interne kontrole nisu veći od njenih pretpostavljenih korisnih efekata,
- većina internih kontrola je usmjerena na unaprijed određene rutinske poslovne promjene, odnosno nije usmjerena na neuobičajene poslovne događaje,
- mogućnost ljudske greške zbog nepažnje, nemara, pogrešnog prosudjivanja i nerazumijevanja instrukcija,
- mogućnost zaobilaženja internih kontrola zbog tajnog dogovora između članova rukovodstva ili nekog zaposlenika sa subjektima spolja ili u okviru pravnog lica,
- mogućnost da lice koje je zaduženo za vršenje neke interne kontrole zloupotrebi to zaduženje, npr. član rukovodstva prelazi preko interne kontrole,
- mogućnost da postupci kontrole postanu neadekvatni uslijed izmjena u uslovima, što može dovesti do pogoršanja u pridržavanju kontrolnih postupaka.

Sistem internih kontrola banke podrazumijeva politike, postupke, organizaciju, koju utvrđuju nadležni organi banke svojim aktima, a koji imaju za cilj obezbjedjenje efikasnog poslovanja banke, zaštitu dioničkog kapitala, zaštitu sredstava deponenata banke i ostalih povjerilaca, zatim da obezbjedi kontrolu i spriječi greške i nesavjesne i kriminalne radnje u poslovanju, obezbjedi tačnost i potpunost računovodstvenih iskaza, i blagovremeno sastavljanje finansijskih i ostalih izvještaja kojima se rukovodi Uprava i ostale vlasničke strukture, te kontrolni i drugi eksterni korisnici izvještaja.

Uspješno postavljen sistem internih kontrola garancija su za uspješan rast i poslovanje bankarske institucije, s druge strane ima puno primjera koji su pokazali da loše postavljen ili nefunkcionalan sistem internih kontrola dovodi do brzog pada poslovanja i ostvarenja gubitaka, gubitka reputacije, što se na kraju loše odražava na poslovanje banke ili neke druge finansijske institucije.

1.4. Politike, postupci i organizacija kontrole

Politike, postupci i organizacija moraju biti prilagođeni veličini banke, vrsti i visini rizika koje banka preuzima u svom poslovanju i ekonomskom ambijentu u kome banka posluje, i moraju obezbediti da se prihodi banke naplaćuju u skladu sa interesom banke, da se svi troškovi verifikuju od ovlašćenih lica u propisanom postupku i plaćaju o roku, da se uspostavi adekvatno staranje o aktivi i da se obaveze uredno evidentiraju.

Sagledavajući činjenicu sve veće važnosti efektivnog sistema interne kontrole kako bi se obezbedili odgovarajući sigurni poslovi banaka, neophodno je uspostaviti i dobar sistem interne kontrole u bankama.⁴ Mr sc. Mile Stanišić, Vojvođanska banka, Novi Sad

Nadzorni odbor i Generalni direktor banke su odgovorni za uspostavljanje, sprovođenje i razvoj kvalitetnog sistema interne kontrole, njihovu implementaciju u operativnom i svakodnevnom poslovanju banke, te njihovo *pravilno pozicioniranje* u organizacionoj šemi banke. Sistem adekvatnih internih kontrola može pomoći da se ostvare nastojanja i ciljevi banke, da će banka osigurati dugoročno postavljene ciljeve rentabilnosti, da će imati pouzdane finansijske izvještaje i izvještaje za vođenje upravljačke funkcije, kao važna komponenta rukovodstva banke i temelj za njeno sigurno i dobro poslovanje.

Nadgledanje efektivnosti internih kontrola može da obavi personal banke iz nekoliko različitih oblasti (poslovne funkcije, finansijska kontrola, interna revizija i dr.) uz tačnu naznaku i definiciju od strane višeg rukovodstva koji personal je odgovoran za koje funkcije nadgledanja. Stalne aktivnosti nadgledanja pružaju mogućnost i prednost brzog otkrivanja nepravilnosti i nedostataka u sistemu interne kontrole.

Interne kontrole, takodje, predstavljaju skup poslovno/kontrolnih politika i procedura, koje se odvijaju i primjenjuju u kontinuitetu na svim nivoima poslovanja banke, kako bi se obezbjedile neometane funkcije:

- Efektivan i efikasan sistem upravljanja rizicima,
- Identifikacija rizika kojima je banka izložena,
- Poštovanje i provodjenje internih poslovnih politika i procedura,
- Tačnost i potpunost racunovodstvenih evidencija,
- Pouzdanost i kompletnost finansijskih izvještaja,
- Poštovanje procedura pri procjeni adekvatnosti kapitala,
- Pridržavanje vazecih propisa i internih regulativa,

⁴ Mr sc. Mile Stanišić, Vojvođanska banka, Novi Sad

- Adekvatno postavljanje politika, limita i analiza postojećih i potencijalnih operativnih rizika,
- Otkrivanje i sprečavanje prevara, kriminalnih radnji, pronevjera i grešaka.⁵ Mile Stanišić, Odnos interne revizije prema sistemu internih kontrola u banci

1.5. Kontrola kao oblik nadzora

Kontrola se kao oblik nadzora, odnosno proces ispitivanja, odvija kroz tri temeljne faze: utvrđivanje standarda, mjerenje i usporedba sa standardom, te utvrđivanje odstupanja.

⁶Vitezić, N. Interna kontrola i revizija u funkciji menadžmenta, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, Rijeka 1993, str. 143.

Prema prof. Spremič, "sustav internih kontrola predstavlja svojevrsan nadzor nad svim poslovnim procesima poduzeća. U tom kontekstu može se govoriti o slijedećim vrstama internih kontrola:

- a) izvršnim ili administrativnim
- b) informacijskim, a u okviru njih računovodstvenim kontrolama,
- c) upravljačkim kontrolama

Administrativne ili izvršne, jednako kao i informacijske, odnosno računovodstvene, su kontrole koje su ugrađene u pojedine procese i koje neposredno pridonose ostvarenju definiranih ciljeva, pa se one najčešće nazivaju procesne kontrole. Administrativne kontrole se odnose na planove, postupke, i dokumente vezane uz sam proces poslovanja i donošenje poslovnih odluka. Zadaća menadžmenta je odobravanje pojedinih transakcija što je neposredno vezano uz odgovornost menadžmenta za ostvarivanjem zacrtanih ciljeva poslovanja preduzeća.

Računovodstvene kontrole

"...Računovodstvo prati i prikuplja "sirove" interne i eksteme podatke, te ih primjenom određenih pravila, načela i postupaka, transformira (preoblikuje) u informacije pogodne za proces odlučivanja. Interne računovodstvene kontrole ugrađuju se u sve faze cjelokupnog računovodstvenog procesa koji obuhvaća ulaz, obradu (procesiranje) i

⁵ Mile Stanišić, Odnos interne revizije prema sistemu internih kontrola u banci

⁶ Vitezić, N.: Interna kontrola i revizija u funkciji menadžmenta, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, Rijeka 1993, str.143.

izlaz računovodstvenog informacijskog sustava..."⁷ Vašiček, V, Žager, K. L. Maray, C, D, Računovodstvo za neračunovodje, Zagreb 1995. godine str,26

Upravljačke kontrole ili zadaci Kontrolinga, odnose se na upravljački podsistem preduzeća. Tretirajući pojam kontrole kao prethodni oblik nadzora, te, polazeći od odgovornosti koju menadžment snosi za ostvarenje ciljeva poslovanje preduzeća, prof. I. Spremić, govori o upravljačkom nadzoru, a ne o upravljačkim kontrolama.

Predmet upravljačkog nadzora je:

- a) naknadna provjera funkcioniranja sustava administrativnih i računovodstvenih kontrola i poduzimanje potrebnih mjera i akcija za njihovo učinkovitije djelovanje,
- b) odlučivanje o poduzimanju potrebnih korektivnih mjera i akcija kako bi se poslovanje odvijalo u skladu s usvojenim planom (proračunom).

1.6. Razine i vrste kontrolnih postupaka

Kontrolni postupci se uobičajeno razmatraju na nekoliko razina kao:

- a) preventivni
- b) detektivni i
- c) korektivni kontrolni postupci

Preventivne kontrole su usmjerene ka prevenciji prevara i grešaka, to su zapravo *a priori* kontrole, koje djeluju u trenutku odvijanja neke aktivnosti "vezane su uz proces i njegov input radi predviđanja potencijalnih problema." One sprečavaju nastanak mogućih poteškoća, kao npr. kontrola prethodno spomenute, formalne ispravnosti dokumenata ili uvođenje određenih parametara koji se obavezno moraju unijeti da bise isprava mogla uopće izdati i biti pravovaljanja..."⁸ Žager, K, Interne računovodstvene kontrole, Spremić, I., Računovodstvo,

Detektivne kontrole su usmjerene ka detektiranju, odnosno otkrivanju nepravilnosti i pogrešaka nakon njihova nastanka. Selektivna razina kontrole se sastoji od "resursa

⁷ Vašiček, V. Žager, K. L. Maray, C, D, Računovodstvo za neračunovodje, Zagreb 1995. godine, str.26.

⁸ Žager K., Interne računovodstvene kontrole, Spremić I., Računovodstvo

tehnika i procedura namjenjenih prepoznavanju I otkrivanju (detekciji) događaja koji su zaobišli preventivnu razinu kontrole.”⁹ Spremić I, Računovdstvo str.215,

Ovu vrste kontrole može obavljati čovjek, ali ona može također biti I tehnička, najčešće se provodi na način da se prepoznavanje dešava na način da se stavljaju u odnos ostvarene sa planskim veličinama, tako da se odstupanja veoma brzo I jednostavno, mogu uočiti.

Primjeri preventivnih I detektivnih kontrola

Preventivne kontrole	detektivne kontrole
1. odobravanje svih vrijednosno značajnih isplata s dva potpisa, odnosno potpisnika	priprema bankovnih izvješća i usklađivanje saposlovnim knjigama
2. korištenje odobrene liste dobavljača	usklađivanje izvoda otvorenih stavki dobavljača sa evidentiranim plaćanjima
3. usklađivanje ulaznih računa s izvještajima o primitku (primkom) prije odobravanja plaćanja	fizičko brojenje zaliha i utvrđivanje zastarjelosti zaliha
4. provjera računске tačnosti računa prije plaćanja	promatranje distribucije plaćanja na bazi testa

Korektivne kontrole, usmjerene su ka korekciji problema identificiranih detektivnim kontrolama na prethodnoj razini kontrole, I zadužene su za rješavanje problema.

Korektivne kontrole u sebi sadrže postupke “poduzete radi”:

- a) utvrđivanja uzroka problema,
- b) korigiranja greške ili teškoće,
- c) modifikiranja sustava da bi se budući problemi eliminirali ili minimizirali.”¹⁰Romney, M.B., Steinbart, P.J, Cushing, B.,E, Accounting Information Systems, Amsterdam 1997, str. 430

Korektivna kontrola predstavlja najsloženiji nivo kontrolne funkcije, posto je potrebno nastali otkriveni problem, sagledati sa stajališta njegovih uzroka I posljedica, te pristupiti otklanjanju I poduzimaju svih potrebnih mjera I mehanizama za korekciju utvrđenih nedostataka.

⁹ Spremić I., *Računovdstvo*, str.215.

¹⁰ Romney, M.B., Steinbart, P.J, Cushing, B.,E, *Accounting Information Systems*, Amsterdam 1997, str. 430

1.7. Komponente internih kontrola

Interne kontrole se sastoje od pet međusobno povezanih komponenti. One su proistekle iz načina na koji Uprava vidi preduzeće i integrisane su u proces upravljanja. COSO izvještaj navodi sljedeće komponente:

- kontrolno okruženje
- procjena rizika
- kontrolne aktivnosti - procedure
- informacija i komunikacija
- nadgledanje i praćenje

1.7.1. **Kontrolno okruženje**, prema Međunarodnim standardima revizije, podrazumijeva opšte stavove, savjesnost i aktivnosti rukovodstva koji se tiču sistema internih kontrola i značaja tog sistema za pravno lice. Kontrolno okruženje čini temelj svih drugih komponenti interne kontrole, pod uslovom da postoji disciplina i organizacija. Ukupan odnos Uprave, način na koji ona obavlja funkciju upravljanja, poslovna kultura i uspostavljeni sistemi vrijednosti čine sustinu uspješne kontrole. Faktori koji su od uticaja na kontrolno okruženje su:

- funkcija upravnog odbora i njegovih radnih tijela (nezavisnost UP u odnosu na Upravu banke, nadgleda rad internih kontrola, imenuje revizijski komitet),
- poslovna filozofija rukovodstva i njegov poslovni stil (daje jasan signal zaposlenima o značaju internih kontrola kroz vlastiti pristup, naglasak kroz finansijske i operativne ciljeve),
- organizaciona struktura pravnog lica i metode utvrđivanja ovlašćenja i odgovornosti (jasno definisana linija odgovornosti, kanali komunikacije),
- sistem kontrole koju primjenjuje rukovodstvo, uključujući funkciju interne revizije, kadrovsku politiku i razgraničenje dužnosti (usmjerena na nezavisnost interne revizije, ukazuje i daje prijedloge Upravi za poboljšanje internih kontrola).

Kontrolno okruženje ima sveobuhvatan uticaj na način planiranja poslovnih aktivnosti, način utvrđivanja poslovnih ciljeva i način procjene rizika. Na kontrolno okruženje utiče istorija i kultura preduzeća, ona direktno utiče na svijest zaposlenih, odnosno na njihovo razumijevanje važnosti kontrole.

Prema COSO izvještaju, postoje posebni faktori na koje je potrebno obratiti pažnju kod procjene kontrolnog okruženja, kako bi se utvrdilo da li postoji pozitivno kontrolno okruženje, a to su:

- privrženost integritetu i etičkim vrijednostima, privrženost kompetentnosti i kvalitetu,
- nezavisnost, integritet i otvorenost na nivou Upravnog odbora, rukovodjenje kontrolom, davanjem vlastitog primjera (filozofija rukovodjenja i stil rada Uprave)
- odgovarajuća organizaciona kultura,
- odgovarajuća podjela ovlaštenja i odgovornosti, odgovarajuća kadrovska i poslovna politika.

1.7.2. Procjena rizika

Kompanija mora biti svjesna rizika s kojima se suočava i mora o njima voditi računa. Kompanija određuje poslovne ciljeve koje nastoji da ostvari. Zatim, Uprava utvrđuje rizike vezane za postizanje postavljenih ciljeva i preuzima određene korake radi kontrole tih rizika. S obzirom da će se ekonomski, privredni, zakonodavni i radni uslovi stalno mijenjati, neophodni su mehanizmi koji će identifikovati i kontrolisati rizike koje te promjene nose.

1.7.3. Kontrolni postupci, aktivnosti i procedure su, prema Medjunarodnim standardima revizije (MRS - 400 Procjena rizika i intema kontrola), politke i postupci koje je uvelo rukovodstvo pravnog lica radi ostvarivanja svojih specifičnih ciljeva. Bez obzira da li se nazivaju kontrolnim aktivnostima, ili kontrolnim procedurama/postupcima, oni predstavljaju politike i postupke koje je Uprava uspostavila radi postizanja konkretnih ciljeva preduzeća.

Specifični kontrolni postupci obuhvataju:

- izvještavanje, pregled i odobravanje usaglašavanja,
- provjeru tačnosti računovodstvenih evidencija,
- kontrola aplikacija i okruženja informacionih sistema (kod izmjena aplikacija, pristup bazi podataka i dr.)

- kontrola i analiza knjigovodstvenih evidencija, računa bilansa stanja i bilansa uspjeha, te vanbilansne evidencije,
- odobrenje i provjera dokumenata ,
- uskladjivanje podataka iz vlastite evidencije sa podacima spoljnih izvora ,
- redovne i vanredne kontrole i popisi sredstva (uskldjivanje) sa računovodstvenim evidencijama,
- ograničenje neposrednog fizičkog pristupa imovini i evidencijama,
- uporedjivanje i analiza ostvarenog finansijskog rezultata sa planom.

Kontrolni postupci se mogu razvrstati u nekoliko osnovnih grupa aktivnosti:

- a) adekvatno razdvajanje dužnosti,
- b) odgovarajuća autorizacija transakcija i aktivnosti,
- c) adekvatna dokumentacija i zapisi,
- d) fizička kontrola nad imovinom i zapisima,
- e) nezavisne provjere.

a) Adekvatno razdvajanje dužnosti treba da spriječi pojavu grešaka i kriminalnih radnji. Kao ključno pravilo jeste razdvajanje upravljanja imovinom od računovodstvenih aktivnosti, kako bi se onemogućilo da ista osoba ima mogućnost pristupa i raspolaganja finansijskom imovinom i mogućnost računovodstvenog iskazivanja. Informacijski sistem treba da je uređen na principu "2 para očiju", kako bi u procesu operativnih aktivnosti bila upotpunjena kontrola, takodje mora trajno postojati zapis o obavljenim transakcijama, i podaci o korisniku sa svim ovlaštenjima i ograničenjima za određenu vrstu aplikacije koja odgovara nadležnostima koje su propisane i uređene Pravilnikom o pravima i ovlaštenjima i uskladjeni prema organizacionoj strukturi.

b) Odgovarajuća autorizacija transakcija i aktivnosti, podrazumijeva ovlaštenje za vršenje određenih radnji i transakcija. Može biti opšta (podrazumijeva se za referentno radno mjesto) i posebna (uredjuje se posebnim aktom i sa tačno definisanim ovlaštenjima).

c) Adekvatna dokumentacija i zapisi, podrazumijeva korištenje i arhiviranje propisanih internih obrazaca (ugovori, platni nalozi, trajni nalozi, kreditne kartice, i dr.) na način

kako je propisano i uređeno Intemim aktom o korištenju i postupanju sa dokumentacijom.

d) Fizička kontrola nad imovinom i zapisima, se odnosi na zaštitu od neovlaštenog pristupa i korištenja imovine i podataka, te zaštitu poslovne tajne. Nadležnost je posebnog odjela za zaštitu koja se odnosi na fizičko obezbjeđenje i zastitu IT infrastrukture i baze podataka.

e) Nezavisne provjere su izuzetno važne u cilju održavanja kontinuiteta primjene kontrolnih procedura i postupaka u cilju izbjegavanja namjerne ili nenamjerne greške.

1.7.4. Informacija i komunikacija

Informacioni sistemi proizvode izvjestaje koji sadrže poslovne, finansijske i informacije koje se odnose na uskladjenost sa pravilima i propisima. Informacioni sistem u bankarskoj insitituciji obuhvata: računovodstveni sistem, aplikaciju sa finansijskim planovima, aplikaciju za obradu kadrovske evidencije i obračuna plata, softverske sisteme, aplikativne sisteme za podrsku poslovnih procesa (kredit i obračun kamate, depozitni poslovi, komisioni poslovi, unutrašnji i ino platni promet, softver za kartično poslovanje), te aplikaciju koja sadržava bazu podataka.

Informacioni sistem je u danasnjim uslovima postao srce banke, obrada podataka, te uredno i pravovremeno izvjestavanje za potrebe donosenja odluka uprave, zatim, priprema izvoda i dužina trajanja obrade transakcija za potrebe klijenata banke.

Komunikacija se obavlja u širem smislu, i ona u okviru organizacije teče od vrha prema dolje, po horizontalnim linijama, i odozdo prema gore. Svi zaposleni od Uprave/top managementa, moraju primiti jasnu poruku da kontrolne aktivnosti moraju biti ozbiljno shvaćene. Svi zaposleni moraju razumjeti vlastitu ulogu u sistemu interne kontrole, kao i način na koji su individualne aktivnosti povezane sa radom drugih, kako na njega utiču i kako se značajne informacije prenose, kako se o njima izvjestava visi menadžment. Naime, zadatak revizije jeste da utvrdi da li :

- postoji efikasnost s kojom se prenose dužnosti zaposlenih i odgovornosti vezane za kontrolu;
- postoje komunikacioni kanali kojima zaposleni mogu da izvjest o eventualnim nepravilnostima;
- postoji otvorenost uprave za sugestije zaposlenih u pogledu načina poboljšanja aktivnosti u procesu poslovanja;

- postoji adekvatnost komunikacije na svim nivoima organizacije (npr. Direkcije Retail-a i Direkcije Marketinga) i dr.

1.7.5. Nadgledanje i praćenje

Nadgledanje je proces praćenja koji Upravnom odboru daje razumnu sigurnost da su uspostavljeni ograničavajući postupci kontrole u svim bitnim finansijskim aktivnostima kompanije ili grupe, te da se ti postupci dosljedno primjenjuju (npr. razmatranje izvjestaja Urave, izvjestaja interne revizije i izvjestaja nezavisnih revizora od strane upravnog odbora). Uočavanje i identifikovanje promjena u poslovanju i njegovom okruženju koje mogu zahtijevati promjene u sistemu interne finansijske kontrole, formalni postupci radi izvjestavanja o nedostacima i obezbjeđivanje odgovarajućih korektivnih postupaka, obezbjeđivanje adekvatne podrške za javne izjave direktora o internoj kontroli.

U opštoj analizi historijskog razvoja stavova revizorske profesije vezanih za prevare, Hempprey et al. 1991, daje ¹¹ citat iz knjige revizija-praktični priručnik za revizore 1900, (Dieckes's 1900 edition of Auditing- A Practical Manual for Auditors), koji kaže: Za predmet revizije se može reći da je troznačan:

1. Otkrivanje prevare,
2. Otkrivanje tehničkih grešaka,
3. Otkrivanje greske u principu

Otkrivanje prevare je najznačajniji dio dužnosti revizora, zbog toga revizori treba da istrajno razvijaju ovaj aspekt svojih aktivnosti.

Osamdesetih godina dvadesetog vijeka, došlo je do transformacije mišljenja o odgovornosti za prevaru. Pod pritiskom javnosti da se ispita razumnost stava revizora u vezi s prevarom, revizorska struka je bila prisiljena da ponovo razmotri svoje stanovište "potpunog odbijanja", a cijeli proces je kulminirao formiranjem nekoliko komiteta kao što je Koenova komisija (Cohen commission 1978), Tradeway commission 1987 i Dingell committee 1988 u SAD te Dejvison and Benson committee 1985 u Velikoj Britaniji.

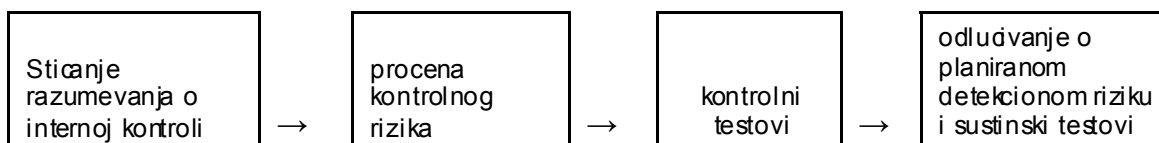
¹¹ citat iz knjige revizija-praktični priručnik za revizore 1900, (Dieckes's 1900 edition of Auditing- A Practical Manual for Auditors)

Sadasnje misljenje revizorske profesije opisano je u "medjunarodnim standardima revizije, ISA -240" ¹² Medjunarodni Standardi Revizije, ISA -240

Prema ovom standardu odgovornost za sprečavanje i otkrivanje prevare i greske lezi na Upravi, kroz implementaciju i provodjene adekvatnog sistema interne kontrole. Revizor treba da razmotri rizik od prevare u postupku planiranja i fomulisanja postupaka revizije.

1.8. Procedure za sticanje razumijevanja internih kontrola

"...Revizorovo razmatranje internih kontrola može se prikazati kroz slijedeću šemu:

Prikaz1. Koraci za razmatranje internih kontrola u procesu revizije

Procedure kojima revizor stiče razumijevanje sistema internih kontrola, u skladu sa Medjunarodnim standardima revizije mogu se predstaviti kao:

- prethodno iskustvo sa klijentom,
- ispitivanje rukovodstva, nadzornog i drugog osoblja, na različitim organizacionim nivoima, unutar pravnog lica, sa pozivom na dokumentaciju, kao što su priručnici sa opisanim postupcima, opisi poslova i šematski prikazi,
- inspekcija dokumenata i evidencija, koji su proizvod računovodstvenog sistema i sistema interne kontrole,
- posmatranje aktivnosti i poslova finansijske institucije, organizacije i prirode obrade podataka o poslovnim događjima,
- ispitivanje operativnog IT sistema.

¹² Medjunarodni Standardi Revizije, ISA -240

1.9. Dokumentovanje saznanja o sistemu internih kontrola

Da bi revizija bila u skladu sa zahtjevima revizijskih standarda, neophodno je da sve aktivnosti, uključujući i razmatranje internih kontrola, prati proces njihovog dokumentovanja. Postoje tri tehnike za dokumentovanje prikupljenih saznanja:

1. *Narativni opis*, pisani prikaz procesa internih kontrola
2. *Dijagram toka*, simbolički, dijagramski prikaz dokumenata i njihovog toka,
3. *Upitnik internih kontrola*, sadrži niz pitanja vezanih za interne kontrole, koje mogu pomoći revizoru u lakšem rasvjetljavanju toka i funkcionisanja, te vrednovanju samog procesa. Pitanja su obično koncipirana da se na njih može dati jednostavan odgovor (DA, NE ili N/P, nije primjenjivo).

Struktura interne kontrole

Komponente	Opis komponente	Daljna podjela (ako je primjenjiva)
<u>Kontrolno okruženje</u>	Aktivnosti, politike i postupci Koji odražavaju odnos najviše Rukovodne strukture, direktora I vlasnika preduzeća, vezano za Kontrole i njihov značaj	Potkomponente kontrolnog okruženja - integritet i etičke vrijednosti - privrženost i kompetentnost - filozofija i stil rada uprave - organizaciona struktura - UO ili revizorska komisija - dodjela/raspodjela ovlaštenja, nadlež i odgov. - kadrovska i poslovna politika,
<u>Procjena rizika od strane uprave</u>	Identifikacija i analiza rizika Relevantnih za pripremu Finansijskih izvještaja U skladu sa GAAP-om	Izjave uprave koje moraju biti zadovoljene: - postojanje i pojava, kompletnost - vrednovanje i alokacija prava i obaveze - prezentacija i objavljivanje
<u>Računovodstveni informacioni i komunikacioni sistemi</u>	Metode koje se koriste za identifikovanje, sakupljanje klasifikovanje, evidentiranje i	Culjevi revizije koji moraju biti zadovoljeni - postojanje - kompletnost

izjesta vanje o transakcijama - tačnost, klasifikacija
i održavanje odgovor, prema imovini - vremenski raspored knjiženje i sumiranje

Kontrolne aktivnosti

Politike i procedure koje je ustanovila Kategorije kontrolnih aktivnosti:
Uprava da bi postigla ciljeve fin. Izvjest. - adekvatno razdvajanje dužnosti
- pravilno odobravanje transakcija
- adekvatna dokumentacija i evidencija
- fizička kontrola sredstava i evidencija
- nezavisne provjere uspješnosti funkcionisanja

Praćenje

Stalna i povremena procjena efikasnosti Nije primjenjiva
organizacije i provođenja sistema interne
kontrolne koju vrši uprava, kako bi utvrdila,
da li ona funkcionise kako je predviđeno i
da bi bila po potrebi modifikovana radi boljeg
funkcionisanja

2.0. Nedostatak interne kontrole

Nedostatak interne kontrole, prema Rutteman-u, predstavlja slabost ili u njenom dizajnu - ona ne obavlja funkciju koja joj je dodijeljena, ili u njenom provođenju, tj. načinu na koji se primjenjuje. Bilo koji od dva navedena nedostatka može prouzrokovati značajne gubitke.

Kako i ko se obavještava o slabostima zavisi od veličine nedostatka. Ozbiljni nedostaci se normalno prijavljuju, odnosno o njima se obavještavaju najviši nivoi upravljanja ili kompletan upravni odbor. Nedostaci na nižim nivoima mogu biti manje značajni, ili beznačajni. Njima se mogu baviti niži nivoi upravljanja u instituciji, tako npr. otkrili smo situaciju kada su kontrole bile predviđene, ali nisu funkcionisale jer ljudi nisu bili dovoljno obučeni da bi ih sproveli, ili su bili obučeni, ali se nisu bavili tim kontrolama. Drugim riječima, nedostatak kontrole je privremena neregularnost ili devijacija. O tome

nije bilo neophodno izvjestiti top management, osim u slučaju da se to desavalo u cijeloj organizaciji.

Uticaj procjene kontrole na dokazne testove po Ruttemanu

Ako su kontrole dobre tako da je rizik mali, (buduci da su kontrole efikasne), dokazni testovi ce biti ograničeni na manji obim. Same kontrole se sastoje u izvodjenju testova uskladjenosti, da bi se vidjelo da li su one u skladu s ciljevima koji su predvidjeni da se ispune. Ponekad, kontrole mogu zaista biti toliko efikasne da je dovoljno izvesti samo analitičke postupke. Ako su kontrole efikasne, potrebno je preći zaista dugačak put da bi se smanjili troškovi revizije. Ako su kontrole dobre i redovno se ispituje njihova uskladjenost od strane internih revizora, tada se može osloniti na analitičke postupke, pa samim tim i smanjiti cijena revizije.

Analitički postupci se sastoje u obavljanju analize značajnih pokazatelja i trendova, uključujući rezultirajuće istraživanje fluktuacija i odnosa koji nisu konzistenti s drugim relevantnim informacijama, ili odstupaju od predviđenih iznosa. Oni nisu samo tehnika prikupljanja dokaza, već i dokazni postupci koji se izvode i na početku i na kraju revizije. Stepe u koje se revizor oslanja na rezultate analitičkih postupaka zavisi od značajnosti revidiranih pozicija, ostalih postupaka koje je izveo revizor, tačnosti sa kojom se mogu predvidjeti očekivani rezultati, kao i od procjena inherentnih i kontrolnih rizika. Važno mjesto pri primjeni analitičkih postupaka imaju testovi kontrola pripreme informacija koji se koriste na analitiku. Kada su te kontrole efikasne, revizor ce imati više povjerenja, u pouzdanost informacija, pa prema tome i u rezultate informatičkih postupaka. ISA 501 daje smjernice za prikupljanje dokaza za određene iznose finansijskih izvještaja i druga objavljivanja.¹³ IFAC Handbook Technical Pronouncements 1998. International Standards on Auditing 8 (SMN 501, International Federation of Accountants, New York, 1998.

¹³ IFAC Handbook Technical Pronouncements 1998. International Standards on Auditing 8 (SMN 501, International Federation of Accountants, New York, 1998.

II. KONTROLING

Kontroling je „poslovna filozofija, poseban stil upravljanja i (računovodstvena) informacijska djelatnost podešena za odlučivanje. To je pokretač i komilo poduzeća i zahtjeva ciljno i decentralizovano upravljanje, razvijenu poduzetničku kulturu, poduzetničko planiranje i ekonomski nadzor.“

"...Začeci razvoja kontrolinga kao instrumenta upravljanja poslovnim sustavom javljaju se 30-tih godina posljednjeg stoljeća, u SAD, dok se u Europi, uspostavlja 70-tih godina, kao posljedica promjenjenih tržišnih i poslovnih uvjeta, a time i pristupa u rješavanju upravljačkih problema.

Glede sadržaja pojma kontroling ne postoji uvijek jednoznačno stajalište. Kontroling je „efikasan savremen koncept upravljanja poslovnim rezultatom preduzeća, koji obuhvaća koordinaciju i vezu planiranja i informiranja, te analizu i kontrolu ljudskih, materijalnih, finansijskih i informacijskih resursa radi ostvarenja ciljeva na efikasan način...“.¹⁴ str39
Avelini Holjevac, I. Kontrolling-upravljanje poslovnim rezultatom, Hotelijerski fakultet, Opatija, 1998,

U američkoj teoriji i praksi često se umjesto pojma kontroling koristi i pojam „upravljačka kontrolna funkcija“ (The management control funktion) kao proces kojim menadžment utiče na ostale članice organizacije kako bi se ostvarila izabrana strategija preduzeća.

Koncepcija kontrolinga, zapravo, uključuje sve funkcije menadžmenta, posebice planiranje i kontrolu, odnosno, usmjeravanje i uskladjivanje poslovnih procesa, informiranje, analiziranje i savjetovanje.

Svrha kontrolinga, jednako kao i drugih mogućih oblika internog nadzora, jest usmjeravanje i uskladjivanje djelovanja i organizacije prema unaprijed postavljenim ciljevima, analiziranje odstupanja i uzroka odstupanja, predlaganje korektivnih akcija u slučaju odstupanja, te pomoć u implementaciji predloženih mjera.

Za razliku od interne kontrole Kontroling ima funkciju izvještavanja ostvarenja u odnosu na plan a sve prema zahtjevima Uprave I managementa te Grupacije banke. U praksi se Kontroling može uporediti sa Odjelom plana I analize, ali je svakako daleko napredniji I razvijeniji oblik organizacije I djelovanja.

¹⁴ str39 Avelini Holjevac, I. Kontrolling-upravljanje poslovnim rezultatom, Hotelijerski fakultet, Opatija, 1998

Pravila rada i djelovanja, te forme i rokovi za izvještavanje su propisani od strane osnivača, i obično su vrlo slični od Grupe do Grupe.

Za uspješno planiranje i praćenje troškova neophodno je postaviti odgovarajuće instrumente za obezbjeđenje praćenja, bilo da se radi o normativima, dobrom analitičkom knjigovodstvu troškova po nosiocima, potrebnih ključeva - ako se radi o indirektnim troškovima itd.

Za praćenje troškova veoma je važna i vremenska komponenta, jer uočene nepravilnosti i odstupanja trebaju se blagovremeno staviti pod kontrolu, odnosno poduzeti odgovarajuće mjere za normalizaciju troškova, koji odstupaju od planiranih.

Praćenje ostvarenja troškova i stavljanje u odnos sa ostvarenjem, realizacijom (cost/income ratio), predstavlja pokazatelj uspješnosti privrednog subjekta.

Smanjenje procenta troškova u odnosu na prihod (CIR, Cost /income ratio) ostvaren u posmatranom periodu (za više razdoblja), pokazuje da privredni subjekt posluje uspješno, što je cilj svakog managementa i vlasnika privrednog subjekta.

Primjer plana prihoda i rashoda:

Plan prihoda i rashoda

MN Društvo d.d. Mostar

Plan prihoda i rashoda

00 KM

	2006	2007	2008
Prihodi	30.000	33.000	36.300
Neto kamatni prihod	20,000	22,000	24,200
Neto naknade	10,000	11,000	12,100
Rashodi	21.000	23.100	25.410
Troškovi zaposlenih	7,000	7,700	8,470
Opeativni troškovi	11,500	12,650	13,915
od toga marketing troškovi	1,060	1,223	1,345
Amortizacija	2,500	2,750	3,025
Rezultat prije poreza	9.000	9.900	10.890
Porezna dobit 30%	2.700	2.970	3.267
Rezultat poslije poreza	6.300	6.930	7.623

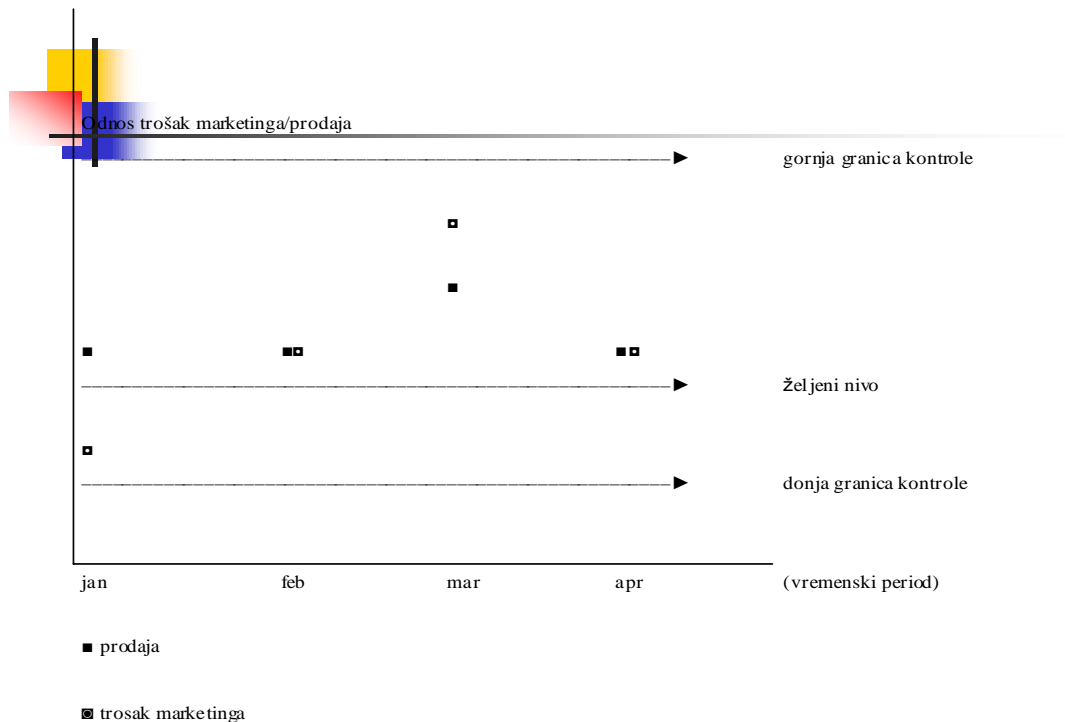
Da bi se kontrola pojedinačnih vrsta troškova u odnosu na prihode mogla egzaktno pratiti i preduzimati odgovarajuće mjere, potrebno je staviti u odnos pokazatelje iz plana prodaje, odnosno očekivanih prihoda od prodaje za isti period.

Polazeći od grafikona kontrole, potrebno je utvrditi da li su troškovi pod kontrolom, te da nisu potrebna detaljnija istraživanja, ili pak, da nema kontrole nad troškovima, te se mora pronaći uzrok, tj, provesti istraživanje i tržišta i (funkcija marketinga), kako bi se otkrili uzroci odstupanja.

Za potrebe izrade grafikona odstupanja troškova u odnosu na plan, potrebno je slomiti godišnji plan troškova a i plana prihoda na mjesečne planove, a sve u cilju praćenja kretanja i preduzimanja potrebnih korektivnih mjera.

Primjer: model grafikona plana i kontrole troškova u odnosu na prodaju

Prikaz odnosa troška marketinga u odnosu na prodaju za protekli period

Kada troškovi marketinga u cjelini ili samo troškovi nekog od instrumenata marketing ili promotivnog miksa izmaknu kontroli u odnosu na njihovu efikasnost prema prodaji, potrebno je u fazi analize raščlaniti što detaljnije podatke, te se u tom slučaju koristi grafikon odstupanja troškova u odnosu na prodaju. Potom se prelazi na analizu prema :

- geografskom kriterijumu,
- kriterijumu marke proizvoda,
- linije proizvoda/paketa,
- prodajnih objekata,
- klijenata itd.

Uspjesan kontroling, zahtjeva dobro obučeno i osposobljeno osoblje koje mora imati iskustvo u sastavljanju i analizi finansijskih izvještaja. Pored ovoga, mora dobro ovladati komunikacionim tehnologijama i odlično poznavati bar dva strana jezika, zbog stalne potrebe daljne edukacije na pracenju promjena u Medjunarodnim standardima finansijskog izvjestavanja.

II DIO

REVIZIJA U BANKARSKOM POSLOVANJU

2.1. Definicija revizije

Proces obrazovanja iz oblasti medjunarodne revizije počinje razumjevanjem pojma revizije - šta zapravo znači revizija? U medjunarodnim standardima revizije zapravo ne postoji zasebna definicija revizije. Definicija data u ISA (MCP) 200 kaže da je cilj revizije „...finansijskih izvještaja da omogući revizoru da izrazi mišljenje da li su finansijski izvještaji pripremljeni, u svim bitnim aspektima, u skladu sa utvrdjenim pravilima i propisima finansijskog izvještavanja.“¹⁵ ISA (MCP) 200

Fraze koje se koriste za izražavanje misljenja revizora su:

„...daju istinit i fer prikaz“, ili „da na fer način prikazuju sve bitne segmente“ što su sinonimi.

Problem kod ove definicije, ne samo kada govorimo o cilju revizije i frazeologiji koja se koristi za izražavanje misljenja, je u tome što ona ograničava reviziju na ispitivanje finansijskih izvještaja i što se neki revizori ne slazu da su termini ekvivalentni, iako se u današnje vrijeme revizija uglavnom svodi na finansijsku reviziju, poslovna revizija („operational auditing“) i revizija uskladenosti sa propisima („compliance auditing“), postaju sve značajniji tipovi revizije.

Neki revizori smatraju da su konstrukcije : „predstavljaju fer“ i „istinit i tačan prikaz“ različiti termini, „predstavljaju fer“, kažu oni znači u skladu sa zakonom, pravilima i propisima, „Istinit i fer“ uključuje mogućnost odstupanja od zakona, pravila i propisa kada odstupanje obezbeđuje „istinit“ prikaz.

Bolja i opštija definicija revizije je definicija koju je dao Američki savez računovodja (American Accounting Association).

“...Revizija je sistematičan proces objektivnog dobijanja i procjene dokaza vezanih za izjave Uprave preduzeća o ekonomskim aktivnostima i događajima, kako bi se odredio stepen saglasnosti između tih tvrdnji i ustanovljenih kriterija, a dobijeni rezultati prenijeli zainteresovanim korisnicima...”

Revizija podrazumijeva **sistematičan** pristup. Revizor postupa u skladu sa unaprijed pripremljenim, dokumentovanim planom. U postupku revizije, revizori analiziraju

¹⁵ ISA (MCP) 200

računovodstvene evidencije, koristeći čitav niz različitih opsteprihvaćenih tehnika. Revizija mora da bude planirana i pripremljena na takav način da oni, koji vrše reviziju, mogu u potpunosti da ispituju i analiziraju važne dokaze.

Revizija se provodi **objektivno**. Revizija je nezavisno, objektivno i stručno ispitivanje i procjena dokaza. Revizori su pošteni i ne dozvoljavaju da predrasude ili pristrasnost prevladaju njihovu objektivnost. Oni uvijek zadržavaju nepristrasan stav. Revizor dobija i procjenjuje dokaze. Revizor procjenjuje pouzdanost i dovoljnost podataka sadržanih u računovodstvenim evidencijama-poslovnim knjigama preduzeća s pratećom dokumentacijom i drugim izvorima podataka, tako što:

- a) proučava, analizira i procjenjuje računovodstvene sisteme i sisteme interne kontrole na osnovu kojih treba da odredi prirodu, obim i teminski raspored ostalih postupaka revizije; i
- b) vrši sva ostala ispitivanja, istraživanja putem upita i druge postupke verifikacije računovodstvenih transakcija i salda računa koje smatra odgovarajućim (za koje smatra da su neophodni) u konkretnim okolnostima.

2.2. Odnos eksterne i interne revizije

Sama riječ revizija potiče od latinske riječi "revidere" što znači ponovno vidjeti. U engleskom govornom području za reviziju se upotrebljava pojam audit. I ova riječ potiče od latinske riječi audire, što znači čuti, tj. slušati ¹⁶ B. Klaić,

"...Originalno značenje riječi auditor, revizor, u engleskom jeziku je "onaj tko sluša" i iz toga je izveden pojam audit (revizija), koji je iako nastao u davna vremena zadržan do danasnjih dana..." ¹⁷ K. Žager-L. Žager

Naime u samim počecima razvoja revizije revizor je svoj posao obavljao na taj način da je saslušao usmeni izvještaj obveznika revizije. U današnje vrijeme revizija znači nešto sasvim drugo ali je sam izraz zadržan. W.B. Meigs, Whittington, Pany, ¹⁸

Pri pojmu revizija najčešće se misli na eksternu reviziju finansijskih izvještaja. Temeljne karakteristike ekstreme revizije su:

- naknadno se ispituje poslovanje poduzeća i to prvenstveno finansijski izvještaji,
- traži se uskladenost poslovanja poduzeća i prije svega finansijskih izvještaja sa unaprijed određenim kriterijama čime se osigurava objektivnost finansijskih izvještaja,

¹⁶ B. Klaić,

¹⁷ K. Žager-L. Žager

¹⁸ W.B. Meigs, Whittington, Pany

- misljenje revizora temelji se na objektivnim dokazima i dostavlja se zainteresiranim korisnicima,
- reviziju obavljaju nezavisne strucne institucije izvan poduzeća.

Za razliku od eksteme, postoji i interna revizija. Interni revizori zaposleni su u poduzeću gdje vrse reviziju i sami organiziraju i provode program interne revizije kao cjelovit test efikasnosti svih aspekata interne kontrole. "...Primarni cilj internih revizora je razvoj i poboljšanje efikasnosti razlicitih poslovnih jedinica u organizaciji, a manje je znacajno izrazavanje misljenja o realnosti finansijskih izvjestaja..." Meigs, Whittington i Pany¹⁹

Zbog toga se cesto istice, da u savremenim uvjetima intema revizija predstavlja znacajan faktor bez kojega se ne moze zamisliti efikasno upravljanje poduzecem i u tom kontekstu se ona smatra produzenom rukom menadzmenta. Za razliku od eksteme revizije ciji je nastanak i razvoj u pravilu iniciran zakonskim ili strukovnim propisima i pravilima, interna revizija nastaje i razvija se najcesee kao potreba poduzeća u kontekstu boljeg procesa upravljanja i izrsenja planiranih ciljeva. Zato se naglasava kako je interna revizija servis menadzment koji je utemeljen "kako bi nadzirao racunovodstveni sustav, i sustav internih kontrola poradi pružanja pomoci u ostvarivanju planiranih ciljeva...". Spremić²⁰,

"...Pojmovno odredjenje interne revizije ukazuje na njezine temeljne karakteristike:

- internu reviziju provode osobe zaposlene u poduzecu cije se poslovanje ocjenjuje,
- radi se o neovisnoj funkciji ispitivanja, prosudjivanja i ocjenjivanja, bez bilo kakvih ogranicenja ili restrikcija na prosudbu internog revizora,
- sve aktivnosti poduzeća spadaju u djelokrug rada internog revidiranja,
- interna revizija se organizira kao podrška i pomoc menadzmentu i organizaciji u cjelini pa je stoga savjetodavna (štabna), a ne linijska funkcija poduzeća..." B. Tušek²¹

U savremenim uvjetima pri definiranju Inteme revizije velika paznja pridaje se konceptu dodane vrijednosti. To se najbolje moze vidjeti iz nove definicije interne revizije koja je utemeljena u (svjetskom) Institutu internih revizora i koja glasi:

¹⁹ WB. Meigs, Whittington, Pany

²⁰ ...J. Spremić

²¹ B. Tušek

“...Interna revizija neovisno je i objektivno jamstvo i savjetnička aktivnost koja se rukovodi filozofijom dodane vrijednosti s namjerom poboljšanja poslovanja organizacije. Ona pomaze organizaciji u ispunjavanju njezinih ciljeva, sistematskim i na disciplini utemeljenim pristupom procjenjivanja djelotvornosti upravljanja rizicima organizacije, kontrole i korporativnog upravljanja...²² . Spremic/B. Tušek.

Iako između eksternih i internih revizija postoje znatne razlike potrebno je naglasiti da se one međusobno ne isključuju, već su naprotiv, povezane i međusobno se dopunjuju. Iz revizijskih standarda koji se odnose na reviziju financijskih izvještaja, proizilazi da dobro organiziran sustav internih kontrola i dobra interna revizija znatno olakšava rad eksternog revizora financijskih izvještaja. Isto tako u revizijskim standardima koji se odnose na internu reviziju naglašava se kako se pri upravljanju odjelom interne revizije mora voditi računa o koordinaciji, tj. uskladjivanju rada interne i eksternih revizija. I. Spremic/B. Tušek²²

2.3. Pojam, ciljevi i značenje interne revizije

“...Kada se radi o poslovanju velikih, diversificiranih i decentraliziranih poslovnih sustava u današnjim složenim i nestabilnim uvjetima, postavlja se pitanje dostatnosti internog nadzora nad njihovim poslovanjem koji se provodi internim kontrolama. Sve se više javlja potreba za kritičkim ispitivanjem i ocjenom funkcioniranja internih kontrola...²³ B.Tušek Pojam, ciljevi i značenje interne revizije

Kao što je već istaknuto interne kontrole obuhvaćaju računovodstvene kontrole i neračunovodstvene ili administrativne kontrole. Osim kontrola koje su ugrađene u računovodstveni sustav radi otkrivanja i pravodobnog otklanjanja pogrešaka, menadžment često organizira kontrole u onim područjima gdje računovodstvene kontrole u relativno kratkom roku nisu djelotvorne. To su administrativne ili neračunovodstvene kontrole organizirane najčešće u izvršnom i upravljačkom pododjelu poduzeća.

U velikim i složenim, decentraliziranim i diversificiranim organizacijama, koje djeluju u uvjetima složene, heterogene i nestabilne okoline uobičajeno se organizira interna revizija, koja nadzire računovodstvene i administrativne kontrole, odnosno pruža dodatni, viši stupanj nadzora nad cjelokupnim poslovanjem preduzeća.

²² I. Spremic/B. Tušek

²³ B.Tušek, Pojam, ciljevi i značenje interne revizije

Prema tome, aktivnosti nadzora i provjeravanje učinkovitosti i adekvatnosti sustava internih kontrola, nužne su kako bi se dobilo razumno uvjerenje o njihovom doprinosu ostvarivanju ciljeva poduzeća. Drugim riječima, nije dovoljno ustrojiti odgovarajući sustav internih kontrola, već njegovu učinkovitost i stvarno funkcioniranje, mora nadzirati i periodički procjenjivati menadžment, te druge za to zadužene osobe, kontinuiranim ili pojedinačnim i odvojenim aktivnostima. To, naravno ne znači da u svakom slučaju menadžment mora osobno obavljati provjeru, već mora osigurati odgovarajuće mehanizme kojima će se to učiniti. U tom kontekstu, interna revizija, o kojoj će više govora biti u nastavku za mnoge organizacije ima nezamjenjivu ulogu i značenje. Dakle, funkcija interne revizije razmatra se kao dio monitoringa sustava internih kontrola.

Prema definiciji američkog instituta internih revizora interna revizija „...je neovisna funkcija procjenjivanja, ustanovljena unutar organizacije koja ispituje i procjenjuje a njezine aktivnosti kao servis te organizacije.

Svrha interne revizije je pomoć članovima organizacije, uključujući upravu i razne odbore u djelotvornom ispunjavanju njihovih odgovornosti. Interna revizija opskrbljuje upravu analizama, provjerama, preporukama, savjetima i informacijama koje se odnose na aktivnost organizacije. Ciljevi interne revizije uključuju promoviranje djelotvornih kontrola uz razumne troškove...”²⁴ Spencer Pickett, K.H., The Internal Auditing Handbook, 1997.

Pojmovno odredjenje interne revizije ukazuje na njezine temeljne značajke:

- internu reviziju provode osobe zaposlene u poduzeću čije se poslovanje ocjenjuje,
- radi se o neovisnoj funkciji ispitivanja, prosudjivanja i ocjenjivanja, bez ikakvih ograničenja ili restrikcija na prosudbu internog revizora,
- sve aktivnosti poduzeća spadaju u djelokrug rada internog revidiranja,
- interna revizija organizira se kao podrška i pomoć menadžmentu i organizaciji u cjelini, pa je stoga savjetodavna a ne linijska funkcija poduzeća.²⁵ B.Tušek, Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem

2.4. Nosioci procesa revizije

“...Nezavisni, odnosno eksterni revizori, pregledaju cjelokupnu postavku preduzeća, njegovu organizaciju, ispituju računovodstvene politike, sisteme internih kontrola i

²⁴ Spencer Pickett, K.H., The Internal Auditing Handbook, 1997.

²⁵ B.Tušek, Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem

valjanost svih evidencija kojima se dokumentuju ekonomski događaji. Jednom reću, pod lupu revizora stavlja se celokupna arhitektura poslovnih procesa, regulativa preduzeća kao i njegovo ponašanje. Plodovi koje daje revizorsko ispitivanje su nalazi o valjanosti proizvodnje finansijskih informacija otuda i o kredibilitetu koji treba pokloniti tvrdnjama iskazanim u računovodstvenim izveštajima.

Kao znalci strukture i procesa u ekonomskim entitetima revizori su dragoceni istraživači i ocenjivaci kvaliteta funkcionisanja poslovnih sistema, pa se angažuju ne samo radi revizije godišnjih računa, nego i kao ocenjivaci celokupnih računovodstvenih sistema. Reč je o njihovom angažmanu na specijalnoj reviziji.

Tokom vremena revizori su razvili veoma bogat portfelj svojih usluga, a koje se odnose na celo područje proizvodnje finansijskih informacija i njihove upotrebe za različite svrhe. Oni idu i preko toga: nastoje da pokriju ukupno područje upravljanja poslovnim sistemima, tendirajući ka konsultantstvu koje šire i praktikuju u sve većoj meri.

Trend razvoja ukazuje na sve snažnije posložavanje odnosa i diferencijaciju funkcija, otuda i potrebu neprekidnog kontrolisanja putem izveštaja.

Revizija se stalno razvija zahvaljujući vrednosti uloga koje daje. Višestruke su koristi koje se ubiraju od revizije. Najvažnije koristi su:

1. revizija donosi poboljšanje u pouzdanosti funkcionisanja internih sistema kontrole;
2. revizori proveravaju "istinitost i objektivnost" finansijskih izveštaja;
3. revizori su faktor opšteg jačanja poverenja u finansijske izveštaje;

Proizvod revizije je atest vrednosti finansijskih informacija :

1. *Tržišna privreda* podrazumeva opštu nesigurnost. U takvim uslovima traže se momenti koji mogu biti pouzdani oslonci. Revizori verifikuju valjanost finansijskih informacija.;

2. *Vlasnici i menadžeri* su odvojeni, pa se javlja problem poverenja prema finansijskim izveštajima menadžera. Revizori su most poverenja među njima..."²⁶ Institut za ekonomiku i finansije Beograd,

Putem direktnog podnošenja izveštaja nadzornom odboru ili njegovom komitetu za reviziju i visem rukovodstvu, interni revizori obezbeđuju nepristrasne informacije o tim linijskim poslovima. Usled važne prirode ove funkcije, interna revizija mora da ima

²⁶ Institut za ekonomiku i finansije Beograd,

kompetentno osoblje, dobro obučene pojedince, koji jasno razumiju svoju ulogu i odgovornosti.²⁷ Mile Stanišić,

Dokazi dobijeni i procjenjeni od strane revizora se tiču izjava o ekonomskim aktivnostima i događajima. Osnovni ciljevi postupka prikupljanja dokaza, onog sto dokaz mora „dokazati“, su izjave uprave.

Izjave uprave „assertions“ su pisane tvrdnje uprave preduzeća o finansijskim izvještajima, metodama njihove pripreme, te načinu vođenja preduzeća, eksplicitne ili ne, a uključene su u finansijske izvještaje. Izjava uprave o ekonomskim aktivnostima je da sva aktiva - sredstva navedena u bilansu stanja stvarno postoje na dan bilansa stanja. Ta sredstva su stvarna a ne fiktivna, to je tvrdnja ili izjava o stvarnom postojanju. Pored toga, time Uprava tvrdi da su sva sredstva vlasništvo kompanije, ona ne pripadaju nikome drugome. To je izjava o pravima i obavezama.

Revizor **utvrđuje nivo uskladenosti** između izjava uprave i ustanovljenih kriterija. Program revizije predviđa provjeru većine izjava, kako fizičku provjeru postojanja dokumenata, tako i konfirmaciju, upit i opservaciju. Revizor provjerava dokaze u vezi sa izjavama uprave o finansijskim izvještajima i objavljivanjima, kako bi utvrdio da li su ti izvještaji sačinjeni u skladu sa primjenjivim okvirnim pravilima i propisima izvještavanja, kao što su Međunarodni računovodstveni standardi, lokalni standardi ili zakonske odredbe, pravila i propisi.

Ostali ustanovljeni kriteriji koji se ispituju vezano za izjave Uprave su kriteriji procjene i vrednovanja.

Cilj revizije je prenošenje rezultata zainteresovanim korisnicima. Revizija se vrši u cilju izražavanja stručnog i vjerodostojnog izvještaja u vidu pisanog izvještaja. Kada se radi o reviziji finansijskih izvještaja revizori moraju navesti da po njihovom mišljenju izvještaji „daju istinit i fer prikaz“ ili „prezentuju tačno i istinito u svim bitnim aspektima“ finansijski položaj kompanije. Svrha nezavisnog stručnog mišljenja je da finansijskim izvještajima osiguraju kredibilitet.

Provođenje revizije od strane nezavisnog revizora, vrši se kroz aktivnosti i procedure („attest funktion“). U reviziji, mišljenje nezavisnog revizora (attestation) da li finansijski izvještaji na fer način prikazuju finansijsku poziciju i poslovni rezultat preduzeća naziva se revizijski izvještaj.²⁸ Iz knjige Medjunarodna revizija, Pregled, Str 11

²⁷ Mile Stanišić

²⁸ Iz knjige Medjunarodna revizija, Pregled, Str 11

2.5. Uloga interne revizije u procesu poslovnog odlučivanja

Uvažavajući definicije različitih autora (Žager, Vašiček, Računovodstvo za neračunovodje) moguće je zaključiti da je upravljanje poduzećem proces svjesnog usmjeravanja poduzeća nekim ciljevima koji su u funkciji općeg cilja, a to je razvoj poduzeća putem koga se osigurava njegov opstanak u uvjetima trzišnog okruženja.²⁹

Žager, Vašiček, Računovodstvo za neračunovodje Ciljevi poduzeća razmatraju se u pravilu, u kontekstu dugoročnije orijentacije preduzeća, međutim da bi se ti ciljevi mogli ostvariti potrebno je definirati i zadatke u kracem roku, te utvrditi koji su to poželjni rezultati koji omogućavaju ostvarivanje dugoročnih ciljeva (rezultati predstavljaju *sredstvo* za ostvarivanje ciljeva). Proces upravljanja podrazumijeva i stvaranje organizacijskih pretpostavki, u smislu efikasne provedbe odluka za ostvarivanje predviđenih rezultata i ciljeva. Osim toga podrazumijeva se i kontinuirana kontrola nad ostvarivanjem predviđenih ili planiranih rezultata i ciljeva. Sukladno prethodnim odredjenima, cjelovit proces upravljanja moguće je raščlaniti na sva četiri podprocesa:

1. **planiranje**, tj. utvrđivanje ciljeva preduzeća, te rezultate pomoću kojih se mogu ostvariti predviđeni ciljevi,
2. **odlučivanje**, tj. dio upravljanja koji je u pravilu orijentiran na kraci rok i pomoću kojeg se precizno utvrđuju poželjni rezultati,
3. **rukovođenje** putem kojeg se osigurava efikasnost provedbe odluka,
4. **kontrola** nad ostvarivanjem predviđenih rezultata i ciljeva.

Prema tome, proces upravljanjem moguće je kratko zapisati na slijedeći način:

$$U = \{ P, O, R, K \}$$

Gdje su U – upravljanje, P – planiranje, O – odlučivanje, R – rukovođenje, K – kontrola.

Moguće je također navesti stav Adizesa str 176,³⁰... koji smatra da upravljanje obuhvaća donošenje odluka i provedbu tih odluka. Povezanost s tim citirani autor istice: Mi

²⁸ Žager, Vašiček, Računovodstvo za neračunovodje

³⁰ Adizes str 176

necemo dobro upravljati, čak i ako su nam odluke izvrsne, ako ih ne budemo efikasno provodili. Isto tako, lose cemo upravljati ako provodimo lose odluke, i sto to bolje budemo cinili, to ce biti gore po nas. Prema tome, kvaliteta upravljanja je funkcija kvalitete usvojenih odluka i djeljivosti i efikasnosti njihova provodjenja....”

Uloga interne revizije u procesu poslovnog odlučivanja proizilazi uglavnom iz činjenice da interna revizija utvrđuje pouzdanost, realnost i integritet finansijskih i operativnih informacija koje dolaze iz različitih organizacijskih dijelova, a na temelju kojih se donose odgovarajuće poslovne odluke na svim razinama upravljanja.

U svom se svakodnevnom poslu menadžeri na svim razinama u organizaciji oslanjaju na informacije koje osigurava odjel interne revizije. Prethodna revizorska provjera i verifikacija informacija čini poslovno odlučivanje pouzdanijim, sigurnijim i bržim, budući da se temelji na informacijama provjerenima od stručnih, objektivnih i neovisnih osoba. Planiranje, organiziranje, vođenje i kontrola u većoj se ili manjoj mjeri temelji na tim informacijama.

Uloga interne revizije, njezine dužnosti, zahtjevi koji se pred nju postavljaju i pristup obavljanju revizijskih poslova od početka razvoja savremene interne revizije do danas, bitno su promjenjeni. Mnogi istraživači, profesionalna udruženja i organizacije, ali i korisnici usluga interne revizije, prije svega menadžeri, zaokupljeni su pitanjem očekivanja od interne revizije u budućnosti, te potrebnim zaokretima u njezinu razvoju kako bi bila sposobna odgovoriti na sve složenije zahtjeve koje se pred nju postavljaju.

Baš kao i menadžeri, njihovi partneri, interni su revizori sve opterećeniji brzinom ulaska u novu fazu djelovanja u kojoj treba odgovoriti ucjenama globalnih ekonomskih i društvenih promjena i ubrzanog razvoja tehnike i tehnologije, posebno u području informacijskih tehnologija. Sukladno suvremenim trendovima u organizaciji i upravljanju preduzećem prema kojima će tržište u budućnosti biti na fleksibilnosti, decentralizaciji, informacijama i komunikaciji, demokratskom stilu vođenja, timskom radu bez naglašene hijerarhije inovativnosti i **znanju**, te promjenjenim zahtjevima koji se u skladu s tim pred internu reviziju postavljaju, međunarodna skupina specijalista (GTF Guidance Task Force) koja djeluje unutar američkog (svjetskog) Instituta internih revizora, oblikovala je nakon dvije godine intenzivnog rada novu definiciju interne revizije za XXI stoljeće:

„Interna revizija neovisno je i objektivno jamstvo i savjetnička aktivnost koja se rukovodi filozofijom dodane vrijednosti s namjerom poboljšanja poslovanja organizacije. Ona pomaže organizaciji u ispunjavanju njezinih ciljeva sistematičnim i na disciplini utemeljenim pristupom procjenjivanja djelotvornosti upravljanja rizicima organizacije,

kontrole i korporativnog upravljanja.“³¹ Krogstad, J.L. Ridley, A.J, Ritterberg, L.E, Where are we going? Internal Auditing No 1/2000, The Institute of Internal Auditors UK and Ireland, London, str.25

U ovu definiciju implementirana su najnovija očekivanja od interne revizije kojima u budućnosti valja udovoljiti. Međutim, to ne dolazi samo posebi, već je to složen proces prilagodjavanja postojećeg profesionalnog angažmana internih revizora novim uvjetima i okolnostima koji ruše dosadašnje okvire unutar kojih je djelovala interna revizija. Realno je za očekivati da će se djelovanje internih revizora kretati u dva glavna pravca. Interni će revizori i ubuduće djelovati naknadno, ocjenjujući učinke prošlih događaja, odnosno postignute rezultate i nastale pogreške kako bi ih se u budućnosti izbjeglo.

2.6. Preventivna uloga interne revizije

U današnjim uvjetima poslovanja, puno važnije postaje preventivno djelovanje interne revizije, prema kojem njezine aktivnosti imaju za cilj pružiti pomoć i podršku menadžmentu u anticipiranju budućih rizika te predlaganju sustava internih kontrola kojima će oni biti na vrijeme savladani.

Objekt ispitivanja internog revizora postaje cjelokupno poslovanje preduzeća okrenuto budućnosti. U takvim okolnostima, izvješće internog revizora postaje samo sredstvo komunikacije između interne revizije i menadžmenta u kojemu interni revizor prezentira revizijske rezultate i ocjene poslovanja područja koje ispituje, s prijedlogom potrebnih korektivnih akcija, ali u budućnosti i još više, detaljne analize i prijedloge smanjivanja, ublažavanja ili uklanjanja rizika i ocjene funkcioniranja postojećeg sustava internih kontrola.³² Preuzeto od prof. Boris Tušek, Interna revizija kao nadzor nad funkcioniranjem internih kontrola, Ekonomski fakultet Zagreb,

2.7. Temeljni cilj interne revizije u savremenim uvjetima

Temeljni je cilj interne revizije u savremenim uvjetima ispitati i **ocjeniti** ukupnost funkcioniranja čitavog poslovnog sustava te dati mišljenje i prijedloge za poboljšanje

³¹ Krogstad, J.L. Ridley, A.J, Ritterberg, L.E, Where are we going? Internal Auditing No 1/2000, The Institute of Internal Auditors UK and Ireland, London, str.25

³² Preuzeto od prof. Boris Tušek, Interna revizija kao nadzor nad funkcioniranjem internih kontrola, Ekonomski fakultet Zagreb,

njegova poslovanja. „ Interna revizija je djelotvoran instrument menadžerske kontrole. Iako se često ograničava na reviziju računa, ona se u svom području rada odnosi na ocjenu poslovanja u cjelini. Tako interni revizori u pokušaju provjere vjerodostojnosti dokumentacije također, ocjenjuju politiku, procedure, ovlasti, kvalitetu odlučivanja i upravljanja, djelotvornost metoda i postupaka, specifične probleme, pojedine faze poslovanja i sl.“³³Chambers, A.D., Selim, G.M. Vinten, G. Internal Auditing, str.56, Svha postojanja i djelovanja inteme revizije u poduzeću jest „osigurati zaštitu resursa poduzeća od nelojalnog ponašanja zaposlenih, nelojalnog ponašanja podugovarača koji koriste ime i tehnologiju tvrtke, zaštitu dioničara od nelojalnog ponašanja menadžera tvrtke, zaštitu vrhovnog menadžera od nelojalnog ponašanja menadžera na nižim razinama, osigurati da službena izvješća o performanci i obračunu poreza budu bez grešaka koje bi mogle izazvati primjenu sankcija prema tvrtki itd.“³⁴Belak, V., Menadžerstvo računovodstvo, RriF Plus, Zagreb, 1995, str,7

Gerald Vinten, jedan od najvećih autoriteta u području inteme revizije u svijetu ističe da je intema revizija „kontinuirano i opsežno istraživanje naizgled dobrih organizacija s ciljem stjecanja uvida u realno stanje ili položaj organizacije i njezino okruženje, radi postizanja bolje kontrole nad budućim poslovanjem.“³⁵ citirano prema Spencer, Pickett, K.H, The internal Auditing Handbook, Za razliku od svih prethodnih definicija interne revizije, ova definicija naglašava potrebu usmjerenosti inteme revizije poboljšanju budućeg poslovanja, a ne samo pregledavanju prošlih događaja.

Rezimirajući sve navedeno, područje rada savremene interne revizije može se sistematizirati na sljedeći način: ³⁶ Spremić, I. Uloga interne revizije i istraživanje mogućnosti načina organiziranja, XXXI simpozij HZRFD, Računovodstvo, poslovne financije i revizija u savremenim uvjetima, Pula 1996, str.149

- unapređuje točnost i pouzdanost računovodstvenih i operativnih podataka i informacija kao podloge za odlučivanje,
- utvrđuje opseg pridržavanja operativnih službi politici poduzeća,

³³ Chambers, A.D., Selim, G.M. Vinten, G. Internal Auditing, str.56

³⁴ Belak, V., Menadžerstvo računovodstvo, RriF Plus, Zagreb, 1995, str,7

³⁵ citirano prema Spencer, Pickett, K.H, The internal Auditing Handbook

³⁶ Spremić, I. Uloga interne revizije i istraživanje mogućnosti načina organiziranja, XXXI simpozij HZRFD, Računovodstvo, poslovne financije i revizija u savremenim uvjetima, Pula 1996, str. 149

- zaštićuje imovinu od rasipanja,
- minimizira rizik od prijevare, otkrivajući slabost u poslovanju i kontrolama koje mogu onemogućiti prijevare,
- ocjenjuje cjelokupnu učinkovitost poslovanja preduzeća,
- omogućuje da se neuspješne i neučinkovite operacije otkriju i otklone,
- ukazuje na poštovanje propisa,
- ukazuje na primjenu internih uputa preduzeća.

Osnovni je zadatak i cilj revizije zaštita interesa vlasnika kapitala na način da svojom nepristrasnošću daje mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja koja ujedno služe kao pouzdana informacijska podloga za optimalno odlučivanje i upravljanje, pa se stoga s pravom ističe da je revizija vrlo važna pretpostavka razvoja poduzetništva. Bez obzira na to je li revizija propisana zakonska obveza ili nije, ona se provodi u skladu s revizijskim standardima, uvažavajući zakonske propise dotične zemlje i u skladu s kodeksom profesionalne etike revizora.³⁷ Ekonomski fakultet Mostar, izvor internet

Financijski izvještaji su strogo formalizovane forme kojima se zahvata sve bitno o preduzeću a što se odnosi na: 1. finansijsko stanje (imovinu, obaveze, kapital), 2. uspešnost (rashode, prihode, dobitak odnosno gubitak), 3. gotovinske tokove (u poslovnim, finansijskim i investicionim operacijama) i 4. politike kojima se usmerava preduzeće.

Odgovornost za sastavljanje ovih izvještaja, otuda i za njihov kvalitet nosi menadžment preduzeća. Sam proces sastavljanja finansijskih izvještaja izvanredno je složen pa je za provjeru njihove realnosti odnosno saglasnosti sa računovodstvenim standardima i zakonskim propisima potreban angažman posebnih profesionalaca - nezavisnih revizora.

Zadatak revizije finansijskih izvještaja je ispitivanje realnosti bilansa, odnosno provjera da li su oni "istiniti i objektivni". Ukoliko to jesu, onda se u tim izvještajima prikazanim ekonomskim velicinama može vjerovati. Tada korisnik može računati da raspolaže sa vjerodostojnom, dakle verifikovanom finansijskom informacijom.

³⁷ Ekonomski fakultet Mostar, izvor internet

2.8. Kontrolni rizik i procjena kontrolnog rizika

Prema Medjunarodnim standardima revizije, kontrolni rizik je "rizik da može doći do ipogrešnih iskaza stanja na nekom računu ili vrste poslovnih događaja, koji, uzeti pojedinačno, ili kumulativno sa pogrešnim iskazima na drugim računima ili vrstama poslovnih događaja, mogu biti materijalno značajni, a koje računovodstveni sistem i sistem interne kontrole neće blagovremeno spriječiti, otkriti i ispraviti."

Kontrolni rizik predstavlja revizorovu procjenu o vjerovatnoći da greške u računovodstvenim izvještajima premaše granicu tolerancije (izraženu kroz materijalnost) a da pri tome ne budu otkrivene ili spriječene.

Proces procjene kontrolnog rizika se može izvršiti kroz slijedeće korake:

- (1) *Identifikacija revizijskih ciljeva transakcija*
- (2) *Identifikacija internih kontrola*
- (3) *Identifikacija i vrednovanje slabosti postojećih internih kontrola*
- (4) *Primjena matrice kontrolnog rizika*
- (5) *Procjena kontrolnog rizika*

(1) Identifikacija revizijskih ciljeva transakcija

Procjena kontrolnog rizika obično se vrši za specifične revizijske ciljeve transakcija, i to za svaku značajniju vrstu transakcije u svakom računovodstvenom ciklusu. Od poznatih 9 revizijskih ciljeva mogu se navesti slijedeći: ³⁸(Messier Jr, W.F, Revizija, priručnik za revizore i studente, str. 303.)³⁵

- *Valjanost* - svi obradjeni poslovni događaji su valjani,
- *Potpunost* - svi poslovni događaji su iskazani u poslovnim knjigama,
- *Pravovremenost* - svi poslovni događaji su pravovremeno evidentirani,
- *Autorizacija* - svi su poslovni događaji odobreni na odgovarajući način,

³⁸ Messier Jr, W.F, Revizija, priručnik za revizore i studente, str. 303.)³⁵

- *Procjena*- svi su poslovni događaji procenjeni na odgovarajući način,
- *Klasifikacija*- svi su poslovni događaji ispravno klasificirani na odgovarajuće načine,
- *Prijenos i zbrajanje* - svi su poslovni događaji ispravno uneseni u dnevnik, te ispravno preneseni u pomoćne knjige i glavnu knjigu.

(2) Identifikacija internih kontrola

Slijedeći korak u procjeni kontrolnog rizika je identifikovanje specifičnih kontrola koje doprinose postizanju svakog specifičnog revizijskog cilja transakcija. Revizor će identifikovati ove kontrole kroz razmatranje informacija koje prikupi u procesu revizije. Pri tome, revizor ne mora da razmatra svaku postojeću kontrolu, već može da se usredsredi na one koji imaju značajan uticaj na specifične revizijske ciljeve transakcija. Te kontrole se zovu *ključne kontrole*.

(3) Identifikacija i vrednovanje slabosti postojećih internih kontrola

Slabosti internih kontrola postoje u slučaju odsustva adekvatnih kontrola, čime se povećava rizik od materijalnih gresaka u finansijskim izvještajima. Identifikovanje slabosti internih kontrola može se izvršiti kroz pristup koji se zasniva na četiri koraka.

- a) Identifikovanje postojećih kontrola;
- b) Identifikovanje odsustva ključnih kontrola;
- c) Utvrđivanje nivoa materijalnosti potencijalnih gresaka do kojih može doći zbog nepostojanja ključnih kontrola,
- d) Razmatranje postojanja kompenzujućih kontrola.

(4) Primjena matrice kontrolnog rizika

Revizori koriste matricu kontrolnog rizika za identifikaciju doprinosa ključnih kontrola i kontrolnih slabosti ostvarenju revizijskih ciljeva transakcija.

Matrica se kreira tako što se u zaglavlje kolone unose specifični revizijski ciljevi transakcija dok se u redove unose identifikovane ključne kontrole i slabosti.

Nakon toga, u polja matrice se unose informacije o tome na koje specifične revizijske ciljeve transakcija utiče određena kontrola ili kontrolna slabost. Kada se na ovaj način popune polja tabele, revizor dobija mnogo jasniju sliku o tome u kojoj mjeri se može očekivati ostvarenje specifičnih ciljeva transakcija. Unijeti podaci jasno pokazuju

revizoru kako i koliko određene kontrole doprinose ostvarenju specifičnih revizijskih ciljeva, te kako i uolikoj mjeri slabosti internih kontrola otežavaju ili onemogućuju njihovo ostvarenje.

(5) Procjena kontrolnog rizika

Kada identifikuje kontrole i kontrolne slabosti, i poveže ih sa specifičnim revizijskim ciljevima transakcija, revizor može pristupiti procjeni kontrolnog rizika. Pri tome, on i dalje može koristiti matricu kontrolnog rizika. Revizor sada vertikalno pregleda matricu (tj, po kontrolama) i pri tome za svaki specifični cilj transakcije sagledava koje su kontrole i kontrolne slabosti identifikovane i na osnovu toga procjenjuje kontrolni rizik. Dok to radi, revizor mora stalno imati u vidu njihov uticaj na pojavu materijalno značajnih gresaka koje trebaju biti spriječene ili otkrivene od strane sistema internih kontrola. Preliminarno procjenjene vrijednosti kontrolnog rizika se prenose u radne papire na kojima se sumiraju svi rizici u reviziji.

Revizor prilikom procjene kontrolnog rizika nastoji da izvrši procjenu na nižem nivou, međutim, kako revizor ne može da utiče na visinu kontrolnog rizika (jer on zavisi od efektivnosti i efikasnosti internih kontrola), revizor treba da izvrši što realniju procjenu. U teoriji postoje dva nivoa na kojima može biti data procjena kontrolnog rizika:

1. *na maksimalnom nivou*
2. *na nivou ispod maksimalnog.*

(5.1) Maksimalan kontrolni rizik postoji ukoliko revizor "procjeni da:

- a) računovodstveni sistem i sistem interne kontrole pravnog lica nisu djelotvorni; ili
- b) ocjenjivanje djelotvornosti računovodstvenog sistema i sistema interne kontrole pravnog lica ne bi bilo efikasno".

Procjena kontrolnog rizika na maksimalnom nivou 100% odražava se na dalje postupke revizije, jer revizor mora planirati *detekcioni rizik na višem nivou*.

(5.2) Ukoliko revizor procjeni da sistem internih kontrola funkcioniše efektivno i efikasno, onda on može procjeniti kontrolni rizik na nivou ispod maksimalnog. U tom slučaju revizor treba da planira izvođenje kontrolnih testova kojim će potvrditi adekvatno funkcionisanje internih kontrola.

2.9. Postupak provedbe interne revizije

Za razliku od revizije finansijskih izvještaja koja je prije svega, usmjerena na ocjenu objektivnosti finansijskih izvještaja, interna revizija usmjerena je najprije na ocjene učinkovitosti operativnog poslovanja preduzeća i djelotvornosti organizacije kako bi se identificirala i implementirala bolja rješenja i unaprijedio upravljački proces.

S obzirom na različitost ciljeva i relativno širi, te promjenjiv djelokrug rada inteme revizije u odnosu na reviziju finansijskih izvještaja, proces inteme revizije nema standardiziranu strukturu u mjeri u kojoj je standardiziran proces revizije finansijskih izvještaja. Sukladno sadržaju temeljnih odrednica proces inteme revizije-standarda interne revizije i kodeksa profesionalne etike internih revizora, te akceptirajući sličnosti i razlike u njihovoj operacionalizaciji u teoriji i praksi, temeljne faze tog *iterativnog procesa* jesu:

1. planiranje inteme revizije,
2. ispitivanje i ocjena poslovanja (prikupljanje i kompletiranje dokaza)
3. izvješćivanje o rezultatima ispitivanja,
4. praćenje ostvarenih rezultata.

Kakav će pristup oblikovanju procesa interne revizije usvojiti neka organizacija, ovisi o prethodnoj analizi bitnih utjecajnih faktora, kao što su pravila odbora za reviziju, profesionalna prosudba internih revizora, konkretni zahtjevi menadžmenta, stečeno praktično iskustvo i tome slično. Ne treba zaboraviti da su standardi interne revizije oblikovani na način da njihov sadržaj daje samo minimalni okvir za definiranje pristupa objavljivanju inteme revizije ostavljajući tako širok prostor za oblikovanje konkretnog sadržaja toga procesa u nekoj organizaciji, uzimajući u obzir i prethodno spomenute utjecajne faktore i okolnosti.

2.9.1. Planiranje interne revizije

U današnjim, složenim i dinamičnim uvjetima poslovanja intenzivira se potreba za planiranjem inteme revizije. Planiranje obuhvaća više aktivnosti koje treba korektno obaviti ako se želi osigurati učinkovitost cjelokupnog procesa interne revizije. Osim toga, zbog uobičajeno ograničenih resursa za obavljanje interne revizije (vremenskih, finansijskih, ljudskih), pozornost intemog revizora mora se selektivno usmjeriti na kritična područja poslovanja što je potrebno definirati planom revizije.

Ova faza obavljanja inteme revizije uključuje utvrđivanje ciljeva i djelokruga rada interne revizije, prikupljanje informacija o aktivnostima koje se ispituju, utvrđivanje i raspoređivanje potrebnih resursa za obavljanje revizije, razvijanje programa revizije itd.

Planovi interne revizije moraju biti elastično postavljeni i omogućiti da se raspoloživi resursi zadovoljavajuće preusmjeravaju u „neplanirana“ rizična područja poslovanja preduzeća.

2.9.2. Ispitivanje i ocjena poslovanja (prikupljanje i kompletiranje dokaza)

Nakon planiranja, u fazi provedbe revizije, interni revizor prikuplja i kritički valorizira informacije o području koje ispituje kombinirajući različite pristupe, metode i tehnike. Kod toga, transakcijski pristup polazi od shvaćanja organizacije kao skupa procesa i transakcija u okviru kojih može doći do pogresaka ako se njihovi rezultati ne podvrgnu rutinskom testiranju uskladenosti sa unaprijed definiranim kriterijima. Nasuprot tome sustavni pristup, polazi od temeljnih načela susatnog misljenja koja imaju dvojaku implikaciju na sam pristup obavljanju interne revizije. S jedne strane cjelokupni proces interne revizije organiziran je svrhovito i sistem proces prikupljanja i ispitivanja dokaza o ekonomskim događajima i aktivnostima radi izražavanja misljenja internog revizora, a s druge strane, područje revizijskog ispitivanja shvaća se kao skup međusobno povezanih, interaktivnih djelovanja (podsustava) u organizaciji koja se tretira kao cjelovit sustav, u čije su elemente ugrađene odgovarajuće kontrolne aktivnosti i mjere kako bi podržale uspješno ostvarivanje ciljeva i preventivno djelovale u sprječavanju pogresaka i prijevara. Prema ISA 520, revizori su dužni da primjene analitičke postupke kako u fazi planiranja tako i u završnoj fazi revizije. Analitička ispitivanja su dokazna ispitivanja finansijskih informacija koja se obavljaju proučavanjem i poredjenjima međusobnih odnosa podataka, na provjeru razumnosti tih odnosa i utvrđivanje neobivajenih fluktuacija u tim podacima. Analitički postupci koji se izvode tokom završne faze revizije se koriste kao sredstvo provjere postojanja bilo kakvih značajnih pogresnih iskaza u finansijskim izvještajima.

Pregled radne dokumentacije

Radna dokumentacija je evidencija o planu revizije, u noj su navedeni: priroda, vremenski raspored i obim obavljenih revizijskih postupaka, rezultati tih postupaka i zaključci izvedeni na osnovu prikupljenih dokaza. Radna dokumentacija ima dvije funkcije: da pomogne u izvodjenju i superviziji revizije i da posluži kao osnovno sredstvo podrške misljenju revizora, posebno podupiranju tvrdnje, da je revizija obavljena u skladu sa Međunarodnim standardima revizije.

Radna dokumentacija se analizira da bi se utvrdila dovoljnost dokaza. Dokazi u radnoj dokumentaciji trebaju biti i relevantni i validni. Relevantnost se odnosi na vezu između dokaza koji potvrđuju ili opovrgavaju pouzdanost finansijskih izvještaja i za njih vezanih

tvrdnji. Radnu dokumentaciju takodje moze da pregleda i nezavisna revizija, koja nije ucestvovala u procesu revizije, iz tri osnovan arazloga:

- da bi se ocjenila uspjesnos obavljenog posla,
- da bi se osiguralo da revizij azadovoljava standarde
- da reaguje na eventulanu pristrasnost u misljenju reviziora.

Radna dokumentacija treba da sadrzi evidentirane sve relevantne cinjenice koje su bile na raspolaganju u momentu donosenja odluke, kao bi se u nekom buducem vremenu, moglo potvrditi razumnost donosenja zakljucaka na osnovu, u to vrijeme raspolozivih cinjenica.

2.9.3. Izvještavanje o rezultatima ispitivanja

Nakon kompletiranja dostatnih i prikladnih revizorskih dokaza u radnu dokumentaciju internog revizora, slijedi izvještavanje o rezultatima ispitivanja interne revizije.

Revizija treba znacajne nalaze revizije prenijeti Upravnom odboru, moze takodje prisustvovati sastancima Upravnog odbora, kako bi se razmatrala racunovodstvena i revizijska pitanja, obzirom da Upravni odbor ima znacajan uticaj na racunovodstvene i finansijske politike, i da je UO odgovoran za aktivnosti i angazovanje revizije.

Izjestavanje Upravnog odbora vrsi se u fomi izvjestaja, koji u nekim zemljama kao npr. u Njemackoj, je dosta detaljniji od izvjestaja revizora. Takav izvjestaj moze da sadrzi razlicita pitanja buduci da ne postoji standardna foma .

2.9.4. Praćenje ostvarenih rezultata

Proces svake pojedinačne inteme revizije ne smije biti završen sastavljanjem i distribucijom konačnog izvještaja, već je potrebno pratiti i ispitati jesu li preduzete potrebne aktivnosti u vezi sa priloženim rezultatima priložene revizije, te da li se postizu zeljeni rezultati. U slucaju eventualnih odstupanja treba poduzeti odgovarajuće korektivne akcije. Ovo nije bitno samo sa stajalista ostvarivanja revizijskih ciljeva i opravdavanja smisla postojanja inteme revizije, nego je cilj i poticaj za planiranje i pokretanje novog ciklusa interne revizije u podrucju koje se pokazalo rizicno za poslovanje i donosenje odluka.

2.9.5. Završna faza revizije

Revizija nije završena sve dok se ne potpiše izvještaj o reviziji. I tada ona ne mora da bude završena ako se otkriju činjenice, da su poslije bilansa stanja a prije slijedećeg izvještaja, na datum bilansa stanja, postojali neki uslovi koji su imali značajan uticaj na finansijske izvještaje. Ovaj postupak se izvodi sa ciljem da se izvrši sveukupan pregled obavljenog posla u posljednoj fazi revizije, dobiju određena uvjeravanja, garancije od revidiranog subjekta, otkriju bilo kakvi potencijalni problemi i provjeri dosljednost materijala koji će biti prezentovani korisnicima finansijskih izvještaja.

U završnoj fazi revizije se:

- izvode postupci radi utvrđivanja naknadnih događaja,
- vrši opšta analiza finansijskih izvještaja i drugog izvještajnog materijala,
- izvode zaključni postupci,
- podnosi izvještaj Upravnom odboru,
- priprema izvještaj o izvršenoj reviziji.

Pored opšte sveukupne provjere obavljenog posla, postupci opšte analize obuhvataju dobijanje dokaza i pisama vezanih za parnice, potraživanja i procjene, kao i pisma u kome Uprava potvrđuje svoju odgovornost za istinito i objektivno prezentiranje finansijskih izvještaja. Postupci prikupljanja dokaza uključuju provjeru postojanja potencijalnih obaveza, ugovornih obaveza, te povezanih strana.

Medjunarodni standardi revizije koji su ustanovljeni za komunikaciju između revizije i Upravnog odbora su standard 240, 250, 400, 560, 570 i 720.

Prema Medjunarodnom standardu revizije 560, revizor treba da razmotri učinak naknadnih događaja na finansijske izvještaje, koji mogu biti:

1. takvi da pružaju dodatne dokaze o uslovima koji su postojali na kraju obracunskog perioda i
2. takvi koji su indikativni za uslove koji su nastali nakon završetka obracunskog perioda

Prvi tip događaja zahtjeva korekciju finansijskih izvještaja, a drugi, ako je značajan, zahtjeva objavljivanje.

2.9.6. Vrste izvjestaja u kojima se izrazava misljenje revizora

Postoje cetiri vrste misljenja koje revizor moze izraziti u svom izvjestaju:

- pozitivno misljenje,
- misljenje s rezervom,
- negativno misljenje,
- ili se revizor potpuno uzdrzava od davanja misljenja (izrazava nemogucnost davanja misljenja).

Prema IFAC-ovom standardu ISA 700 *pozitivni izvjestaj revizora* treba da ukljuci slijedece elemente: naziv primaoca, uvodni paragraf, paragraf u kome je opisan obim i priroda revizije, paragraf koji sadrzi misljenje revizora o finansijskim izvjestajima, datum izvjestaja, adresu i potpis revizora.

Najcesci tip izvjestaja revizora je *standardni pozitivni izvjestaj*. Pozitivni izvjestaj se sastoji od tri, a ponekad i cetiri paragrafa: uvodni paragraf, paragraf u kome je pisana priroda revizije, paragraf koji sadrzi misljenje revizora o finansijskim izvjestajima, i u odredjenim okolnostima, cetvrti paragraf u kome se sastavlja naglasak na neku odredjenu temu. Uvodni paragraf sadrzi identifikaciju revidovanih finansijskih izvjestaja i izjavu o odgovornosti Uprave preduzeca i odgovornosti revizora.

Paragraf obima revizije sadrzi pozivanje na Medjunarodne standarde revizije, ili relevantne nacionalne standarde ili praksu i opis rada koji je revizor obavio.

Paragraf misljenja sadrzi misljenje o finansijskim izvjestajima koje je izrazio revizor.

Misljenje izrazeno u izvjestaju revizora moze biti jedno od cetiri: pozitivno, modifikovano, negativno ili izvjestaj u kome revizor objavljuje nemogucnost (uzdrzavanje davanja misljenja).

Izvjestaj u kome revizor izrazava pozitivno misljenje se izdaje na jasan i afirmativan nacin, kada je revizor zadovoljan u svim bitnim aspektima, odnosno kada potvrđuje: da su finansijske informacije pripremljene koristenjem prihvatljivih racunovodstvenih politika koje su dosljedno primjenjene, da su finansijske informacije date u skladu sa relevantnim propisima i zakonima, da su finansijski izvjestaji gledano u cjelini, saglasni sa saznanjima revizora o poslovanju preduzeca, i da postoji adekvatno objavljivanje svih pitanja koja su relevantna za pravilnu prezentaciju finansijskih informacija.

Izvjestaji revizora koji nisu pozitivni se nazivaju "ostalim izvjestajima", ili izvjestajima koji nisu pozitivni.

Izvjestaj revizora koji sadrži rezerve-modifikovana misljenja, "*misljenje s rezervom*", se izdaje kada revizor zaključi da ne može izdati pozitivno misljenje, ali da efekat bilo kakvog neslaganja sa Upravom ili ograničenja u obimu revizije nije toliko značajan da zahtjeva izvjestaj revizora koji sadrži negativno misljenje, ili izražavanje nemogućnosti davanja misljenja.

Izvjestaj koji sadrži *negativno misljenje* se izdaje kad je efekat neslaganja toliko značajan i sveobuhvatan za finansijske izvjestaje da revizor zaključuje da izražavanje misljenja s rezervom nije dovoljno da bi se otkrila pogresna ili nepotpuna priroda finansijskih izvjestaja.

Izvjestaj u kome se izražava *nemogućnost davanja misljenja* (uzdržano misljenje) se izdaje kada je mogući učinak ograničenja obima revizije, ili neizvjesnosti utvrđene revizijom toliko značajan da revizor nije u stanju da izrazi misljenje o finansijskim izvjestajima.

Prema ISA 700, postoje dvije okolnosti koje zahtijevaju izdavanje izvjestaja revizora koji sadrži misljenje koje nije pozitivno, to su: ograničenje u obimu revizije i neslaganje sa Upravom.

Ograničenje obima nastaje kada iz bilo kojih razloga, revizor nije u mogućnosti da dobije informacije, ili objašnjenja koja se smatraju neophodnim za reviziju. Revizor može da se ne saglasi sa Upravom u pogledu odabranih računovodstvenih politika i metoda primjene tih politika, ili uskladenosti finansijskih izvjestaja s relevantnim propisima i zakonima.

Pored ograničenja obima revizije i neslaganja sa Upravom, određene neizvjesnosti, u mnogim zemljama mogu dovesti do izdavanja misljenja sa rezervom. Te neizvjesnosti se odnose na značajne sumnje u postojanje pretpostavke tajnosti poslovanja, izvjestaja drugih revizora, ili prevaru.

ISA 560 razmatra odgovornost revizora u vezi sa značajnim događajima nastalim nakon datuma bilansa stanja. Revizor treba da upiše datum i potpiše izvjestaj onog dana kada završi svoje ispitivanje, što uključuje i izvodjenje postupaka, koji se odnose na događaje, nastale do datuma njegovog izvjestaja.

Iako revizor ne mora da neprekidno ispituje sve stvari o kojima je već donio zadovoljavajuće zaključke, neke postupke je ipak potrebno izvesti, da bi se revizor uvjerio da su svi naknadni događaji do datuma finansijskih izvjestaja koji zahtijevaju korekciju ili objavljivanje identifikovani.

III DIO

ODNOS KONTROLE I REVIZIJE

3.1. Razgraničenje pojma interna kontrola i interna revizija

Odredjujući sadržaj pojmova interna kontrola i interna revizija samo se po sebi, nameće pitanje razgraničenja sadržaja ovih pojmova, odnosno pitanje u čemu su sadržajne razlike među njima.

Domaća i inozemna revizijska literatura relativno skromno obradjuje eksplicitno ovu problematiku, Ipak, neki su autori dio svog znanstveno-istraživačkog napora usmjerili rasvjetljavanju ovih pojmova, što je, bez obzira na koji put različita stajališta neosporan doprinos reviziji, kao znanstvenoj disciplini. U tom kontekstu dr I. Spremić, jasno ističe kako razliku između inteme kontrole i inteme revizije „treba tražiti u samom postupku djelovanja. S tim u svezi prema postupku ispitivanja i otklanjanja nepravilnosti, unutarnji nadzor može biti *prethodni ili naknadni*.

Temeljna karakteristika *prethodnog nadzora* je otklanjanje određenih procesa ako nisu u skladu s unaprijed utvrđenim kriterijima. Zato je ova vrsta nadzora preventivna, jer ne dozvoljava izvođenje određenih postupaka koji nisu u skladu s unaprijed utvrđenim kriterijima. Prethodni nadzor ostvaruje se kontrolama...Interna (unutarnja revizija je *naknadni nadzor*, prije svega, funkcioniranje sustava internih kontrola i ostvarenja poslovanja u skladu s usvojenim ciljevima.

„Zadatak je inteme revizije da istražuje, ispituje i ocjenjuje sustav internih kontrola i njihovu efikasnost u djelovanju svakog pojedinog poslovnog sustava, da izvješćuje o nalazima, te da predlaže rješenja managementu.“³⁹ Meigs, W.B. Whittington, O.R., Pany, K.J.Meigs, R.f. Principles of Auditing, Irwin, Homewood, Illinois, 1988,³⁶

Interna revizija „ispituje organizaciju i funkcioniranje računovodstvenog sustava i pripadajućih internih kontrola, vjerodostojnost financijskih i operativnih informacija,

³⁹ Meigs, W.B. Whittington, O.R., Pany, K.J.Meigs, R.f. Principles of Auditing, Irwin, Homewood, Illinois, 1988,

⁴⁰ Position paper on internal auditing in Europe, European Confederation of Institutes of Internal Auditing (ECIA) Antwerpen, 1996,

ocjenjuje ekonomičnost, efikasnost i efektivnost poslovnih operacija i kontrola, primjenu politika, planova i procedura, te provodi posebne provjere.“⁴⁰ Position paper on internal auditing in Europe, European Confederation of Institutes of Internal Auditing (ECIIA) Antwerpen, 1996,

Dakle, za razliku od revizije finansijskih izvještaja koja je usmjerena na ispitivanje i ocjenu objektivnosti finansijskih izvještaja i koju uobičajeno obavljaju eksterni revizori, interna revizija usmjerena je na ispitivanje i ocjenu poslovanja, te na razvoj povećanja uspješnosti organizacije u cjelini.

3.2. Interna revizija kao nadzor nad funkcioniranjem internih kontrola

U uvjetima naglašene tržišne orijentacije i privatnog vlasništva nadzor poprima sve važniju ulogu i značenje u svim područjima ljudskog djelovanja. Medjusobno povezani i zavisni dijelovi ili podustvai ukupnog političkog i ekonomskog sustava postaju određene ciljeve koje nastoje ostvariti.

Podloga za ostvarivanje tih ciljeva i funkcioniranje sustava svakako, su određena načela, pravila i norme ponašanja i djelovanja. Ipak, u praksi se pojedinim procesima istanjanjima, napose poslovanjima, uočavaju odstupanja od pravila, što u konačnici rezultira neostvarivanjem postavljenih ciljeva. U tim kontekstima, nadzor je mehanizam koji sve elemente sustava povezuje i osigurava ostvarivanje unaprijed postavljenih ciljeva i uspješno funkcioniranje sustava, njegov rast, razvoj i opstanak. Takav pristup u shvaćanju nadzora uključuje dva bitna gledišta nadzora, a ta su:

- da za djelotvoran nadzor unaprijed moraju biti određeni ciljevi, jer bez ciljeva nema značaja i
- da nadzor uključuje djelovanje nekoga ili nečega- zaposlenih, poslovnih jedinica ili cijelog preduzeća- s najmjerom djelovanja prema ciljevima.

Postoje različite vrste nadzora ovisno o području unutar kojega se nadzor ustrojava i djeluje, pa u tom smislu možemo govoriti o državnom, političkom, ekonomskom, pravnom nadzoru i sl.

Ovisno o području u kojem se nadzor ustrojava i djeluje, izvode se i različiti ciljevi koji se žele postići nadzorom. Međutim, općeniti cilj nadzora je „ispitati i uskladiti cjelokupni društveno-ekonomsko-politički sustav s utvrdjenim kriterijima (normama, pravilima, zakonima i standardima).

Nadzor je „opći pojam za ispitivanje pravilnosti i za otklanjanje nepravilnosti u poslovnim procesima i stanjima“.

Mogući su i različiti oblici nadzora ovisno o kriterijima razlikovanja. Primjerice prema tijelima nadzora, razlikujemo eksterni i interni nadzor, prema vremenu stalni (permanentni), periodički, povremeni, prethodni, tekući i naknadni nadzor, a prema intezitetu nadzora razlikujemo formalni i materijalni nadzor.

Interni nadzor obavlja se unutar granica nekog poslovnog sustava ili organizacije radi praćenja ostvarivanja unaprijed postavljenih ciljeva i predlaganja kolektivnih akcija u slučaju odstupanja od tih ciljeva.

Tri su temeljna oblika internog nadzora: interna kontrola, interna revizija i kontroling. Polaznu osnovu u koncipiranju cjelovitog sustava internog nadzora čini interna kontrola.

Naime, funkcionalano gledajući cjelokupni sustav internog nadzora može se provoditi pomoću internih kontrola koje su ugrađene u poslovne procese, te kroz nadziranje njihova funkcioniranja što se osigurava dodatnom, višom razinom nadzora-internom revizijom i kontrolingom. ⁴¹Prema Vitezić. N. Sustav nadzora u funkciji gospodarskog razvitka Republike Hrvatske, op.cit.str.14.³⁷

3.3. Oslanjanje na internu kontrolu u procesu revizije

Proces oslanjanja na kontrole finansijskog racunovodstva pri reviziji finansijskih izvjestaja, prate postupci revizora u kojima se on oslanja na interne kontrole. Nakon što postigne razumijevanje strukture interne kontrole, revizor zatim ispituje funkcionisanje internih kontrola. Na osnovu razumijevanja i testova, revizor procjenjuje rizik inteme kontrole kako bi utvrdio koliko ce dokaza biti potrebno. Na osnovu procjene rizika, planiraju se detaljni testovi koje ce biti neophodno obaviti u toku revizije.

Osnovni metod koji revizori koriste pri vrednovanju internih kontrola sadrzi 5 obimnih postupaka:

1. postizanje razumijevanja (na dovoljno detaljnom nivou) interne kontrole i njenih komponenti: kontrolno okruzenje, postupci procjene rizika, kontrolne aktivnosti,

⁴¹Prema Vitezić. N. Sustav nadzora u funkciji gospodarskog razvitka Republike Hrvatske, op.cit.str.14.³⁷

- racunovodstveni, informacioni i komunikativni sistem i metod procjena i nadgledanja;
2. procjena kontrolnog rizika;
 3. testovi kontrole;
 4. ponovna procjena kontrolnog rizika;
 5. određivanje učinka procjene kontrolnog rizika na dokazne testove.

Prije nego revizor izvede ovih 5 koraka on obično usvoji osnovu, preleminami opsti pristup planiranju revizije koji utiče na obim razumijevanja interne kontrole i oblik testova kontrola i dokaznih testova.

Revizor u fazi planiranja revizije mora da utvrdi koja će strategija biti korištena u pogledu oslanjanja na interne kontrole, kao dio plana revizije svake tvrdnje finansijskog izvještaja:

Strategija 1. osloniti se na internu kontrolu i smanjiti testove. To konkretno znači da revizor postize razumijevanje internih kontrola i vrši ispitivanja, izvodi testove kontrola koji su dovoljni da podrže procjenu nižeg kontrolnog rizika.

Strategija 2. revizor očekuje da obavi opširno dokazno ispitivanje i da se ne oslanja na interne kontrole. Revizor bi postigao razumijevanje koje je dovoljno da planira metode revizije koje se prvenstveno zasnivaju na primjeni dokaznog ispitivanja. Ova strategija obično rezultira procjenom kontrolnog rizika na maksimalnom nivou ili neznatno ispod njega.⁴² Preuzeto iz *Principi revizije*³⁸, *Oslanjanje na internu kontrolu u postupku revizije*, str.260

3.4. Odnos interne revizije prema sistemu internih kontrola u banci

“...Pošto je bankarstvo dinamična industrija koja se brzo razvija, banke moraju kontinuirano da nadgledaju svoje sisteme interne kontrole u svetlu promjenjenih internih i eksternih uslova i moraju da unaprede te sisteme ako je neophodno, da bi održavala njihovu efektivnost. U složenim multinacionalnim organizacijama više rukovodstvo mora da obzbedi da se funkcija nadgledanja definiše na odgovarajući način i da se strukturira unutar organizacije.”⁴³ Mile Stanišić, *Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem*, JAFIS.

“Okvir za evaluaciju sistema interne kontrole u bankarskim organizacijama” u njegovoj petoj komponenti interne kontrole “nadgledanje poslova i ispravljanje nedostataka”

⁴² Preuzeto iz *Principi revizije*³⁸, *Oslanjanje na internu kontrolu u postupku revizije*, str. 260

⁴³ Mile Stanišić, *Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem*, JAFIS

definise ulogu interne revizije u monitoringu internih kontrola što je obuhvaćeno principima 10, 11 i 12. ⁴⁴ Framework for the evaluation of internal control systems in banking organisations, Basel Committee on Banking Supervision, Basle, September 1998

Princip 10: *Celokupna efektivnost internih kontrola banke treba stalno da se nadgleda. Nadgledanje ključnih rizika treba da bude deo svakodnevnih poslova banke, kao i periodičnog ocenjivanja od strane poslovnih delova i interne revizije.*

Princip 11: *Treba da postoji efektivna i sveobuhvatna interna revizija sistema interne kontrole koju sprovodi osoblje koje je nezavisno od posla i koje je obučeno na odgovarajući način i kompetentno. Funkcija interne revizije, kao deo nadgledanja sistema interne kontrole, treba da bude direktno odgovorna nadzornom odboru ili komitetu za reviziju i visem rukovodstvu.*

Princip 12: *O nedostacima interne kontrole, bilo da ih je identifikovala Uprava, interna revizija ili drugi kontrolni organ, treba blagovremeno da se izvesti odgovarajući nivo rukovodstva. O materijalno značajnim nedostacima interne kontrole treba da se izvesti više rukovodstvo ili nadzorni odbor.* ⁴⁵ Mile Stanišić, Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem, JAFIS, str. 213

⁴⁴ Framework for the evaluation of internal control systems in banking organisations, Basel Committee on Banking Supervision, Basle, September 1998

⁴⁵ Mile Stanišić, Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem, JAFIS, str. 213

ZAKLJUČAK

Osnovni je zadatak i cilj revizije zaštita interesa vlasnika kapitala na način da svojom nepristrasnošću daje mišljenje o realnosti i objektivnosti finansijskih izvještaja koja ujedno služe kao pouzdana informacijska podloga za optimalno odlučivanje i upravljanje, pa se stoga s pravom ističe da je revizija vrlo važna pretpostavka razvoja preduzetništva. Bez obzira na to je li revizija propisana zakonska obaveza ili ne, ona se provodi u skladu sa revizijskim standardima, uvažavajući zakonske propise i u skladu sa kodeksom profesionalne etike revizora.

"...Funkcija interne kontrole u bankarskom sektoru danas je značajna. Univerzalizacijom i globalizacijom, kao trendovima u razvoju bankarstva, ona postaje neophodan element organizacione strukture banke. Njena uloga se pojačava razvojem informacione tehnologije i elektronskog bankarstva. Metode i mjere interne kontrole u takvim uslovima rasta moraju biti sofisticirane. Posebna odgovornost za pozicioniranje interne kontrole u banci jeste na njenom nadzornom odboru koji bi trebao inicirati i donijeti sa Upravom banke politike i procedure interne kontrole po osnovu kojih bi se ona provodila.

Politike i procedure su ključna pretpostavka dobrog funkcioniranja sistema interne kontrole, za to se naravno, podrazumijeva dobro obrazovano, kompetentno i profesionalno osoblje. Nadzorni odbor i Uprava banke pažnju trebaju posvetiti računovodstvenim procedurama, budući da je računovodstveno praćenje i registriranje novčanih transakcija u banci ključna preokupacija interne kontrole. Važne su i linije komuniciranja i informiranja kako unutar banke tako i banke sa okruženjem.

Konzistentan i funkcionalan sistem interne kontrole banke jeste, prvenstveno, rezultat odnosa Nadzornog Odbora, Uprave i zaposlenih u banci prema internoj kontroli. Dobar sistem interne kontrole je više posljedica subjektivnog faktora, nego objektivnih okolnosti u kojim se ona koncipira i provodi. Subjektivni faktor stoga kreira kontrolni ambijent, i utiče na formiranje kontrolne kulture. Svijest o odgovornosti svih aktera bankarskog poslovanja za njeno regularno (vjerodostojno i tačno) obavljanje je željeni cilj. Testiranje naših banaka u području izgradnje takvog ambijenta bi bilo interesantno i izazovno istraživanje..."⁴⁶

⁴⁶Mirko Puljic, Sistem internih kontrola u bankarskom sektoru BiH

⁴⁶Mirko Puljic, Sistem internih kontrola u bankarskom sektoru BiH

Uspješno postavljen sistem internih kontrola garancija su za uspješan rast i poslovanje bankarske institucije, s druge strane ima puno primjera koji su pokazali da ošće postavljen ili nefunkcionalan sistem internih kontrola dovodi do brzog pada poslovanja i ostvarenja gubitaka, gubitka reputacije, što se na kraju loše odražava na poslovanje banke.

Stoga je potrebno sve veću pažnju posvetiti izgradnji dobrog sistema internih kontrola, kao preventivnog nadzora, s ciljem otklanjanja, svih potencijalnih gresaka i nepravilnosti, te, interne revizije kao nezavisnog i objektivnog jamstva i savjetnicke aktivnosti, koja se rukovodi filozofijom dodane vrijednosti s namjerom poboljšanja poslovanja organizacije. Ona zasigurno, pomaze organizaciji u ispunjavanju njezinih ciljeva, sistematičnom i na disciplini utemeljenom pristupu procjenjivanja djelotvornosti upravljanja rizicima organizacije, kontrole i korporativnog upravljanja. Za uspješnost provedbe funkcije interne revizije, kontrolinga i interne kontrole veoma je vazno dobro osposobljeno i stručno osoblje i spremnost menadžmenta da prepozna i preuzme upravljanje i rukovodjenje nad ovom vrstom kontrolne, odnosno nadzorne funkcije

LITERATURA

1. Doc. Dr sc. Boris Tušek, Ekonomski fakultet Zagreb
2. Kerim Agić, Hasan Mahmutović, Interna revizija i interna kontrola unutar bankarskog sistema
3. Made in Bank mart, 2008
4. Mr sc. Mile Stanišić, Vojvođanska banka, Novi Sad
5. Mile Stanišić, Odnos interne revizije prema sistemu internih kontrola u banci
6. Vitezić, N. Interna kontrola i revizija u funkciji menadžmenta, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, Rijeka 1993, str.143.
7. Spremić I, Računovodstvo str.215,
8. Romney, M.B., Steinbart, P.J, Cushing, B.,E. Accounting Information Systems, Amsterdam 1997, str. 430
9. Messier Jr, W.F, Revizija, priručnik za revizore i studente, str. 303,
10. IFAC Handbook Technical Pronouncements 1998. International Standards on Auditing 8 SMN 501, International Federation of Accountants, New York, 1998.
11. B. Klaić,
12. K.Žager-L.Žager
13. W.B. Meigs, Whittington, Pany,
14. Institut za ekonomiku i finansije Beograd,
15. Mile Stanišić, Odnos interne revizije prema sistemu internih kontrola u banci
16. Krogstad, J.L. Ridley, A.J, Rittenberg, L.E, Where are we going? Internal Auditing No1/2000, The Institute of Internal Auditors UK and Ireland, London, str.25
17. Chambers, A.D., Selim, G.M. Vinten, G. Internal Auditing, str.56
18. Belak, V., Menadžersko računovodstvo, RRiF Plus, Zagreb, 1995, str,7
19. citirano prema Spencer, Pickett, K.H, The Internal Auditing Handbook,
20. Spremić, I. Uloga interne revizije i istraživanje mogućnosti načina organiziranja, XXXI simpozij HZRFD, Računovodstvo, poslovne financije i revizija u savremenim uvjetima, Pula 1996, str.149
21. Ekonomski fakultet Mostar, izvor internet

22. Meigs, W.B. Whittington, O.R., Pany, K.J. Meigs, R.f. Principles of Auditing, Irwin, Homewood, Illinois, 1988
23. Position paper on internal auditing in Europe, European Confederation of Institutes of Internal Auditing (ECIIA) Antwerpen, 1996,
24. Mile Stanišić, Interna revizija i interna kontrola nad poslovanjem
25. Framework for the evaluation of internal control systems in banking organisations, Basel Committee on Banking Supervision, Basle, September 1998
26. Mirko Puljić, sistem internih kontrola u bankarskom sektoru BiH, Ekonomski fakultet u Sarajevu